УДК 339.727.22
DOI 10.33111/iep.2019.30.04

Луцишин Зоряна,
Южаніна Ніна,
Фролова Тетяна,
Мазур Микола,
Перебийніс Дмитро[1]

Сучасна офшоризація бізнесу у конструкті національної фіскальної безпеки

АНОТАЦІЯ. У роботі досліджено економічний зміст, природу та еволюцію офшоризації (формування офшорної системи), визначено основні чинники, механізми функціонування та особливості структурних змін офшорної системи, детермінанти розвитку та формування офшорних центрів, встановлено основні напрями і фактори подальшого майбутнього офшорних центрів/зон, територій (юрисдикцій) у світовій економіці та досліджено обсяги та структуру відпливу капіталу до офшорних зон, юрисдикцій; проаналізовано схеми відмивання грошей, виявлено світові тенденції у сфері офшоризації фінансових послуг та досліджено стан і проблеми розвитку офшоризації фінансових послуг в Україні.

Виявлено, що переваги використання офшорних зон на мікроекономічному рівні водночас є недоліками та створюють загрози для стабільності глобального економічного простору. Досліджено передумови виникнення та еволюцію офшорного бізнесу на кожному етапі розвитку. З'ясовано, що основною метою виникнення і розвитку офшорних юрисдикцій є неузгодженість між прагненням держави повністю контролювати фінансову ситуацію на своїй території і небажанням громадян бути підконтрольними і віддавати свій прибуток у вигляді податків. Доведено, що головною причиною формування сучасної мережі офшор-

[1] **Луцишин Зоряна Орестівна** — доктор економічних наук, професор, заступник директора Науково-методичного центру організації навчального процесу Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Заслужений працівник освіти (2015). Сфера наукових інтересів: фінансова глобалізація, міжнародні валютно-фінансові відносини, фінансова математика у міжнародному бізнесі, геоекономіка, кон'юнктура міжнародного фінансового ринку (у тому числі технічний та фундаментальний аналіз), міжнародна економічна безпека, зокрема фінансова. Електронна адреса: zor_lu@ukr.net.

Фролова Тетяна Олександрівна — доктор економічних наук, професор, заступник завідувача кафедри міжнародних фінансів, директор Центру менеджменту та моніторингу якості освіти ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: фінансова глобалізація, корпоративні стратегії глобального інвестиційного бізнесу, фінанси міжнародних корпорацій, міжнародний фінансовий менеджмент, розробка та економічне обґрунтування міжнародних інвестиційних проектних рішень. Електронна адреса: frol_7@ukr.net.

Южаніна Ніна Петрівна — Голова комітету Верховної Ради України з питань податкової та митної політики. Заслужений економіст України. Сфера наукових інтересів: податки, фінансова безпека, міжнародна фінансова та фіскальна безпеки, офшоризація, деофшоризація. Електронна адреса: yuzhanina.nina@rada.gov.ua

Мазур Микола Ігорович — здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Міжнародні фінанси» спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: міжнародні валютно-фінансові відносини, міжнародна торгівля, фінансова глобалізація, міжнародна економічна безпека, у тому числі фінансова, геополітика, геоекономіка, офшоризація, деофшоризація, кон'юнктура міжнародного фінансового ринку. Електронна адреса: k.mazur1997@gmail.com.

Перебийніс Дмитро Сергійович — здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-професійної програми «Міжнародні фінанси» спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» ДВНЗ «Київський національний університет імені Вадима Гетьмана». Сфера наукових інтересів: фінансова глобалізація, фінансова математика у міжнародному бізнесі, міжнародна економічна безпека, геополітика, міжнародна політична діяльність, державне управління. Електронна адреса: dmytro.perebyinis@gmail.com.

© З. Луцишин, Н. Южаніна, Т. Фролова, М. Мазур, Д. Перебийніс, 2019

них фінансових центрів є значна мобільність фінансових активів у цілому, а також той факт, що темпи зростання світового фінансового ринку значно випереджають темпи зростання реальної економіки. Проаналізовано світові тенденції офшоризації фінансових послуг та розкрито причини їх бурхливого зростання. Аналізуючи світові фінансові потоки, виявлено закономірність в тому, що окремі юрисдикції або цілі зони тяжіють одна до одної та формують одну складну глобальну фінансову мережу. Досліджено еволюцію глобального офшорного багатства, його обсяг в податкових гаванях.
Визначено місце України в глобальній офшорній мережі. Досліджено, до яких саме офшорних зон відбувається відплив українського капіталу та проведено порівняльну характеристику податкових гаваней, фіскальних оазисів (free zone) та інших офшорних юрисдикцій. Проаналізовано діяльність «українських схем» виведення капіталу в офшорні зони та розглянуто схеми, які є найпоширенішими в міжнародній офшорній практиці світу. Приділена увага питанням деофшоризації та фіскальній безпеці України. Зазначено, що необхідність забезпечення фінансової (у тому числі фіскальної) безпеки стає ще більш актуальною з урахуванням глобалізаційних процесів світової економіки, що спричиняє виникнення дисбалансу конкуренції та монополізацію ринку окремими державами, порушує середовище конкурентного співіснування країн. Досліджено загрози фіскальній безпеці та структурні складові фіскальної політики. Окреслено можливі та найбільш доцільні заходи підвищення рівня фінансової безпеки України та її складової — податкової політики; основні напрями та принципи деофшоризації; рекомендовано заходи зі зниження відпливу капіталу з України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: офшор, офшоризація, ринок фінансових послуг, офшорні центри, офшорна система, деофшоризація, фінансові центри, податкова гавань, фіскальний оазис, сек'юритизація, податкова асиметрія, фіскальна безпека.

Вступ

Ми часто говоримо про офшори, але зрідка розуміємо природу цього явища. Також не завжди розуміємо масштаб цієї проблеми. Чому вони виникли? Які головні офшорні юрисдикції? Чим саме офшори приваблюють бізнес по всьому світу? Які тенденції останніх років? Скільки грошей ховається в офшорах? У чому відмінності участі в офшорах представників західного і пострадянського світу?

Світову економіку можна порівняти з айсбергом, велика частина якого залишається під водою. Ця підводна частина — офшори (офшорні центри, зони, податкові гавані, фіскальні оазиси (Free zone)). «Більше половини світової торгівлі йде через офшори. Більше половини банківських активів світу і третини прямих іноземних інвестицій від багатонаціональних корпорацій мають коріння в офшорах», — пише відомий британський журналіст Ніколас Шаксон у книзі «Острови скарбів. Податкові гавані і люди, які вкрали світ»[2]. За його да-

[2] Оффшоры в мире: 7 ключей для понимания. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.hromadske.ua/posts/Offshory_V_Mire_7_Klyuchej_Dlya_Ponimaniya.

ними, у 83 з 100 найбільших американських корпорацій і у 99 зі 100 найбільших європейських є дочірні компанії в офшорах.

Головним елементом «офшоризації» є несприятливий податковий клімат країни, який може мати багато проявів і реалізовуватися на різних рівнях та етапах руху капіталу. Обрання того чи того формату податкового клімату залежить від поточного та цільового станів економіки країни, що бере або має намір взяти участь у міжнародному русі капіталу. До того ж податковий клімат країни впливає не лише на залучення міжнародного капіталу, а й на відтік національного (вітчизняного) капіталу. «Офшоризація» є однією зі складових глобалізації сучасного фінансового світу. Сам процес глобалізації крізь призму інтернаціоналізації означає колосальний перерозподіл економічного потенціалу у світових масштабах, який здійснюється через офшори.

Офшорні зони: поняття, ознаки та класифікація

Розвиток сучасного бізнесу органічно пов'язаний із глобалізацією економіки — вільний рух капіталів, лібералізація іноземних інвестицій створюють широкі можливості для аналізу офшорного підприємництва. Цілі, переслідувані країнами, на території яких створюється офшорна зона, можуть бути різні залежно від рівня економічного розвитку країни, соціально-економічного середовища та інших особливостей країн.

Слово «офшор»[3] походить від англійського *offshore* — «поза берегом». Це фінансові центри / зони, території, що приваблюють іноземний капітал через спеціальні податкові та адміністративні пільги. Такі країни (території) і зони називають «фінансовим раєм» для бізнесу.

Офшорні зони — це позанаціональні фінансові центри / території, зони, головним завданням яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового, фіскального режиму, високого рівня банківської і комерційної секретності, лояльність державного регулювання[4].

За Д. Косе, «офшорна зона — один із видів вільних економічних зон. Їх відносять до сервісних вільно-економічних зон, особливістю яких є створення для підприємців сприятливого валютно-фінансового та фіскального режимів, високого рівня банківської та комерційної секретності, лояльність державного регулювання. Загалом це країни, у яких учасники фінансово-кредитних операцій не є резидентами

[3] Не слід плутати з «оншор» — це повна протилежність офшору. *Onshore* не пропонують жодних пільг. Це та компанія, яка зареєстрована і веде свою діяльність на території однієї держави зі сприятливим податковим (фіскальним) кліматом.

[4] *Волкова Ю.А.* Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю.А. Волова // Формування ринкових відносин в Україні. — 2013. — №1. — С. 43-48.

держави, на території якої укладаються і виконуються угоди. При цьому учасники користуються особливим правовим і податковим статусом, але важливою характеристикою є заборона офшорним компаніям ведення діяльності на території країни реєстрації»[5].

Офшорні зони характеризуються і як «специфічний інструмент стимулювання інвестиційної діяльності і збільшення надходжень до бюджетів депресивних територій, економічний ефект якого ґрунтується на явищі зростання державних доходів завдяки розширенню податкової бази (використанню її особливого виду доходів, отриманих лише від здійснення зовнішньоекономічної діяльності) та мінімізації величини податкового навантаження»[6].

«Офшорними зонами (юрисдикціями) є країни чи окремі території держав, де на державному рівні для визначених типів компаній, власниками яких є іноземці, встановлені значні пільги в оподаткуванні, зниженні чи відсутні вимоги до бухгалтерського обліку й аудиту, частково або повністю знято митні і торговельні обмеження[7]. Умовами надання пільг для таких компаній є нерезиденство, тобто ними повинні володіти іноземці і прибутки мають отримуватися за межами юрисдикції, де вони зареєстровані». Вважаємо, що дещо неповним є таке визначення Х. Маккана, згідно з яким офшорна зона — це вся або частина території країни, де встановлюється і використовується пільговий режим функціонування компаній з офшорним статусом, які ведуть діяльність поза межами території реєстрації та проводять операції з майном чи коштами нерезидентів[8].

Е. Шамбост говорить про те, що в податковому контексті офшором є структура, яка, проводячи діяльність у будь-якій країні, не перебуває під податковим контролем цієї країни. В основному, щоб уникнути місцевих податків (чи місцевої регламентації), офшорні структури не повинні здійснювати місцеву діяльність (*onshore*) чи діяльність з резидентами країни (реєстрації).

Отже, головними ознаками офшорних юрисдикцій є:

1) ***сплата податків***. У переважній більшості офшорних юрисдикцій передбачено сплату податків. При цьому вони або не сплачу-

---

[5] *Косе Д. Д.* Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин / Д. Д. Косе // Часопис Київського університету права. — 2017. — № 1. — С. 18–23.

[6] *Апель А.* Обналичивание й оффшорный бизнес в схемах / А. Апель, В. Гунько, Й. Соколов. — Спб: Питер. — 2016. — С.15.

[7] *McCann H.* Offshore Finance. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. Reportof the Working Groupon Offshore Centers: Financial Stability Board, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/; Вергун В. А. Глобальний рівень регулювання практики створення і діяльності офшорних зон і територій / Вергун В. А., Ступницький О. І. // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. Тр. / ред. Ю. В. Макогон [и др.]. — Донецк : ДНУ, 2013. — С. 44.

[8] *McCann H.* Offshore Finance. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. Reportof the Working Groupon Offshore Centers: Financial Stability Board, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/

ють податок на прибуток або сплачують його за нижчою ставкою, ніж в країні резидента — платника податків;

2) ***фінансова таємниця***. Деякий рівень фінансової таємниці є наявний як в офшорних юрисдикціях, так і в інших країнах. При цьому переважна більшість країн не забезпечує захист фінансової таємниці у випадках розслідування правоохоронними органами іноземних країн. Головною відмінністю офшорних юрисдикцій є досить жорсткі правила захисту фінансової таємниці, у тому числі банківської та комерційної;

3) ***валютний контроль***. Офшорні юрисдикції зазвичай використовують подвійний валютний контроль. Такий контроль по різному застосовується для резидентів і нерезидентів, а також для національної та іноземної валют. Резиденти підпадають під такий валютний контроль, а нерезиденти — ні. При цьому нерезиденти підпадають під звичайний контроль у випадку використання місцевої валюти.

Офшорна компанія — це спосіб ведення бізнесу зі значною економією на податкових видатках. Відкрити фірму в офшорній зоні може не тільки власник великого бізнесу, але й звичайний фрилансер. Різні схеми податкових виплат і широка географія офшорних юрисдикцій надають великі можливості для ефективного ведення справ. Для реєстрації або переоформлення компанії в офшорі можна вибрати будь-яку частину світу. Важливо тільки знати особливості офшорних зон різних типів[9].

Всього офшорних зон у світі налічується майже півсотні. За приблизними підрахунками, 9,8% усіх коштів на планеті сконцентровані саме там. Загальна сума, що зберігається в офшорних зонах, за деякими оцінками, може сягати 32 трлн дол. США — це більше за ВВП США й Японії разом узятих[10].

Переваги від використання офшорних зон для бізнесу полягають у використанні декількох офшорних компаній під час приватизації підприємств з метою збереження анонімності власника та отримання контрольного пакета акцій підприємства, відсутності потреби подання бухгалтерських звітів, номінальній сплаті статутного капіталу та утримання статусу IBC (International Business Company), прибуток (капітал) у твердій валюті, у надійних банках і стабільній країні, ефективна і недорога банківська система.

Переваги використання офшорних зон на мікроекономічному рівні водночас є недоліками та створюють загрози для стабільності глобального економічного простору. Серед головних недоліків слід виділити

---

[9] Офшорні зони: види та особливості. // Газета Вікна. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://vikna.if.ua/cikavo/68688/view.

[10] Офшор — что это такое простым языком? Разбираемся в причинах скандала. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://sputnik-georgia.ru/amp/spravka/20160406/231003155/Ofshor-chto-jeto-takoe-prostym-jazykom-Razbiraemsja-v-prichinah-skandala.html

такі[11]: ухилення від податків, недобросовісна податкова конкуренція, підтримка тіньової економіки, вплив на соціальну ситуацію в країні, створення умов для відтоку капіталу, створення елементів нестабільності у світовій економіці та фінансах у зв'язку з можливістю накопичення в офшорних зонах великих обсягів капіталів, насамперед спекулятивних, отримання поза конкурентних переваг тими компаніями, які використовують офшори.

Офшорні зони прийнято ділити на дві групи: з *повною* і *податковою офшоризацією*.

Повна офшоризація — це звільнення від будь-якої звітності, та сплата підприємцями доволі низьких відсотків у вигляді податків чи незначної фіксованої суми. У деяких зонах підприємець навіть може отримати повне звільнення від сплати податків (Домініка, Кіпр, Британські Віргінські острови, Беліз, Сейшели, Федерація Сент Кітс і Невіс).

Податкова офшорна зона — це знижені ставки, але без звільнення компаній від ведення обліку та складання звітності. До цієї групи належать Гонконг, Шотландія, Панама.

«Податкові оазиси» (Free zone) — офшори, розташовані всередині (наприклад, ОАЕ).

Інвестиційна привабливість різних офшорних зон залежить від умов реєстрації та оподаткування. Крім того, Форумом фінансової стабільності розвинених країн, створеним колишнім президентом Бундесбанку[12], визначено рейтинг офшорних зон за рівнем їх надійності:

– до першої групи належать Швейцарія, Люксембург, Дублін, Гонконг, Сінгапур, острови Гернсі, Мен і Джерсі;

– у другу групу надійності віднесли Лабуан, Монако, Мальту, Андорру, Бахрейн, Гібралтар, Бермуди, Макао, Барбадос;

– до третьої групи ввійшли Кіпр, Ліхтенштейн, Антигуа, Ліван, Панама, Ангілья, Кайманові, Британські та Віргінські острови, Беліз, Аруба, острів Кука, Багамські острови. Доцільно зауважити, що фактор сприятливого інвестиційного клімату країн 2 і 3 групи відіграє важливу роль у виборі об'єктів інвестування українськими суб'єктами господарювання[13].

У табл. 1 представлені особливості офшорних зон та принципи ведення в них бізнесу за класифікаційними ознаками.

---

[11] Схеми та перспективи виводу капіталів до офшорних зон. [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. — 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/.

[12] Центральний банк Німеччини

[13] *Москаленко, Н. В.* Проблеми, зумовлені функціонуванням офшорних юрисдикцій, та шляхи їх розв'язання [Текст] / Москаленко Н. В. // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 10. — С. 117-121.

Таблиця 1

ОСОБЛИВОСТІ ОФШОРНИХ ЗОН ЗА КЛАСИФІКАЦІЙНИМИ ОЗНАКАМИ

Група	Характеристика та принципи ведення бізнесу
Офшори першої групи: Багами, Панама, БУІ — Британські Віргінські острови	Реєстрація офшорів у даних зонах є чудовою можливістю зберегти свої кошти від зайвої сплати податків, а також мінімізувати суми податків і зборів при операціях на валютних і фондових ринках. У вартість створення входить, як правило, мінімальний сервіс, який необхідний для підтримки секретарських бюро, які, власне, і займаються паперовими справами. Відкриваються офшори досить швидко: в середньому термін близько двох тижнів. Висока анонімність дозволяє домогтися відмінних результатів у плані таємності, але це негативно впливає на довіру партнерів. Авторитетні організації не дуже налаштовані мати справи з такими структурами
Офшори другої групи: Сейшели, Ірландія, Гібралтар	Надає своїм власникам набагато більше можливостей щодо ведення справ з авторитетними клієнтами, так як підтверджує вищий рівень лояльності. Незалежно від того, потрібна чи ні здача звітності в конкретній країні офшорної зони (є країни з обов'язковою звітністю організацій і без неї), відомості про підприємців і фірми підлягають реєстрації. Офшорні зони другої групи користуються підвищеною довірою, тому допускають наявність достовірної інформації про керівний склад компанії (не лише номінальний сервіс у вигляді секретарського бюро, як в офшорних зонах першої групи)
Офшори третьої групи: Кіпр, США, Великобританія	По суті, ці території тільки називаються офшорами. США, наприклад, дає можливість нерезидентам країни не платити федеральні податки з діяльності, не пов'язаної з операціями всередині країни, у разі порушення ж статус «офшору» втрачається. Англія дає можливість побудови офшорного ланцюга. Популярною є така схема відкриття фірми в Великобританії[14]: відкривається офіс в Англії, а філія, через яку ведуться операції, — на Кіпрі. Кіпр є вельми привабливим місцем для відкриття офшору через відсутність двостороннього оподаткування компаній

Джерело: Розроблено авторами за даними *Cassard M.* The Role of Offshore Centers in International Finansial Intermediation / M. Cassard // IMF Working paper. — 2014. — № 107. — pp. 22-32.

Отже, офшорною зоною є країна чи частина території країни, де для нерезидентів надаються податкові та інші пільги, запроваджено особливий режим валютного контролю та гарантується право фінансової таємниці. Крім того, існують певні види офшорних фінансових центрів, серед яких розрізняють «паперові центри», що зберігають документацію, а банківські операції проводять у незначних розмірах

[14] Рівень оподаткування досить високий, але при невеликому прибутку він або нижче номінального на 30%, або прагне до 0 в організації з прибутком до 10 000 GBP

або не проводять зовсім, та «функціональні центри», що здійснюють депозитні операції і надають позики.

Виділяють три типи офшорних банківських (фінансових) центрів.

Перший тип — нью-йоркська модель — передбачає спеціальні формально встановлені домовленості з такими авторитетними фінансовими центрами, як Нью-Йорк, Токіо, Сінгапур. На цих ринках установлюються спеціальні рахунки окремо від внутрішніх і ці рахунки вільні від обмежень, які належать до внутрішнього фінансового ринку (наприклад резервні вимоги). Існує корпоративне оподаткування, місцевий гербовий збір (на ринку Токіо), оподаткування ділових цінних паперів (допускатися у Сінгапурі), і відсутнє на ринках Нью-Йорку та Токіо.

Другий тип — лондонська модель. У Лондоні, Гонконзі фінансові угоди вільні від обмежень, незалежно від того, резиденти чи нерезиденти є учасниками ринку. У цих містах офшорний ринок — це просто офшорні угоди між нерезидентами, тому що внутрішні і зовнішні угоди об'єднані. На офшорних ринках даної моделі існує корпоративне оподаткування і допускається оподаткування ділових цінних паперів.

Третій тип — «податкове сховище». До даного типу офшорних ринків відносять ринки Багамських та Каймановых островів. На цих ринках угоди укладаються нерезидентами і зовсім не оподатковуються, відсутні корпоративне оподаткування й оподаткування ділових цінних паперів, але існують реєстраційні внески і плата за ліцензії[15].

Передумови виникнення та еволюція офшорного бізнесу

Головною причиною формування сучасної мережі офшорних фінансових центрів є значна мобільність фінансових активів у цілому, а також той факт, що темпи зростання світового фінансового ринку значно випереджають темпи зростання реальної економіки.

Очевидним імпульсом для зростання швидкості перетікання фінансових активів на світовому фінансовому ринку наприкінці 1970-х років стало утвердження умов функціонування Ямайської валютної системи. Лібералізація валютного ринку, визначена як пріоритет функціонування Ямайської валютної системи, у свою чергу, виступила каталізатором розвитку інфраструктури та технологій усіх секторів фінансового ринку.

Зростання прибутковості операцій з фінансовими активами та відкритість кордонів для капіталу призвело до активного залучення до процесів фінансової комунікації інституційних одиниць, метою діяль-

[15] *Міжнародні фінанси*: Навч. посіб. / О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць та ін., За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. М. Мозгового — К.: КНЕУ, 2005. — С. 89-90

ності яких стало скорочення питомої ваги податків у структурі доходів від операцій з фінансовими активами.

Сучасна ієрархія цих центрів сформувалась протягом останніх десятиліть під впливом як суто економічних факторів, так і змін у внутрішній політиці розвинених країн. Офшорний бізнес постійно видозмінюється та ускладняється, адаптуючись до нових вимог та умов, зумовлених змінами законодавчої бази. Як наслідок — все складнішими стають і схеми використання офшорних зон.

Основною метою виникнення і розвитку офшорних юрисдикцій є неузгодженість між прагненням держави повністю контролювати фінансову ситуацію на своїй території і небажанням громадян бути підконтрольними і віддавати свій прибуток у вигляді податків.

Історія зародження прототипів сучасних офшорних зон сягає ще першого тисячоліття до нашої ери, в період процвітання фінікійців і триває по сьогоднішній день. У тій чи тій формі протягом всієї історії людства в різних країн і народів простежуються спроби активізації міжнародної торгівлі й залучення іноземних капіталів шляхом створення на частині своїх територій особливих, сприятливих у податковому відношенні умов господарювання. (табл. 2).

Таблиця 2

ЕВОЛЮЦІЯ ОФШОРНИХ ЗОН

Період виникнення	Країна	Особливості офшорних зон
I тис. до н.е.	Невеликі сусідні до Афін острови в Егейському морі	Афіни ввели 2% експортний та імпортний податок, внаслідок чого невеликі сусідні острови стали притулком для безмитної та безподаткової торгівлі і місцями накопичення контрабандних товарів, що прямували до Афін без сплати податків
XV ст.	Фландрія	Фландрія була процвітаючим міжнародним комерційним центром з невеликою кількістю обмежень або податками на місцеві та іноземні товари. У результаті англійські купці вважали за краще продавати свою вовну у Фландрії, а не в Англії, де вони мали б сплатити високі податки і мита
XVШ-XIX ст.	США (Нью-Джерсі, Делавер)	Заснування ліберального режиму ведення бізнесу, включаючи низьке оподаткування, для компаній, які здійснювали б діяльність у межах штату. За можливість інкорпорації бізнес платив невеликий франшизний податок
XIX ст.	Велика Британія	Компанії, що були зареєстровані на території Великої Британії, управління якими здійснюється поза її межами, не повинні були платити податки у скарбницю держави
кінець XIX ст.	Швейцарія	Саме тут виник один із елементів офшорного бізнесу — банківська таємниця; були придумані анонімні номерні банківські рахунки. Вони створили інститут підставних директорів і власників компанії

Продовження табл. 2

Період виникнення	Країна	Особливості офшорних зон
1965 рік	Багамські острови	Виник перший банківський офшор. Було розроблено спеціальне законодавство, що дозволило багамським банкам обслуговувати нерезидентів в іноземних валютах
70-ті роки XX ст.	Кіпр, Ірландія, о. Мен, Гібралтар	Офшорні юрисдикції кинули виклик національній замкненості фінансових систем, створювали передумови для прискорення лібералізації фінансових ринків і бурхливого наростання різноманітних транскордонних фінансових потоків. Всередині країн швидко йшло дерегулювання банківської діяльності, знімалися перешкоди на шляху міжнародних фінансових трансфертів і відкривалися фондові ринки для нерезидентів, відбувався швидкий перехід від фіксованих до «плаваючих валютних курсів»
кінець XX ст.	США	Скасовано обмеження на виплату відсотків за депозитно-позичковими операціям і введено відсотки за вкладами до запитання, скасовано 30% податок на доходи за облігаціями, випущеними в США, що належать нерезидентам; створено систему міжнародних банківських зон з пільговим режимом, де іноземні банки були також звільнені від дотримання діючих у США вимог щодо створення обов'язкових резервів. Після прийняття закону про міжнародні банківські операції в 1978 році іноземним банкам було надано право відкривати в США так звані корпорації Еджа (*для банків США такі корпорації можна було створювати відповідно до Закону Еджа з 1919 року*). Ці корпорації мають право здійснювати пайові вкладення в іноземні банки і фінансові компанії, а також у компанії, що надають послуги з фінансування та банківські послуги; скасовано закон Гласа — Стігала, яким вводилось жорстке регулювання процесів кредитування та відкриття банківських відділень
XXI ст.	(незалежно від країни функціонування)	Можна виділити такі основні риси сучасних офшорних банківських центрів: лібералізоване валютно-кредитне законодавство, здійснення операцій в основному з іноземною для даної країни валютою, депонований капітал не лежить без руху (призначається для інвестування високоприбуткових галузей з низьким оподаткуванням за кордоном), гарантія дотримання фінансової та банківської таємниці, відсутність валютних обмежень, зручна податкова система тощо

Джерело: розроблено авторами за даними Баула О., Сачук А. Особливості еволюції офшорних зон в умовах глобалізації економіки. / Баула О., Сачук А. // Економіст №1. — 2012. — № 1. — С. 17.

Вперше поняття «офшор» увійшло в практику в середині двадцятого століття — одна спритна фірма втекла від американської податкової інспекції, зареєструвавшись в іншій країні — з більш низькими податками. Але по суті — все почалося набагато раніше. Ще стародавні греки уникали сплати податків, роблячи гак навколо Афін, і везли товари на численні безмитні острови. У Стародавній Греції, як і в наші дні, влада стягувала з купців податки. Афіняни брали 2% від вартості всіх товарів, що надходили в місто або проходили транзитом: портові збори з суден, податки з іноземців, рабів і жінок легкої поведінки. Бажаючі торгувати на місцевих ринках також розщедрювалися на кругленьку суму. Підсумкові витрати були настільки великі, що торгівля з Афінами, великим мегаполісом, для іноземців стала невигідна. Щоб не платити податків, грецькі і фінікійські купці уникали 30-кілометрову зону навколо міста. Вони засновували власні безкоштовні склади для зберігання товарів на крихітних острівцях, а потім перевозили їх контрабандою.

Острів Родос став першим великим офшором в історії. Через час, бажаючи збагатитися, влада ввела двовідсотковий податок на експорт та імпорт. Результат був прямо протилежний: місто втратило більшу частину товарообігу. Заповзятливі купці перемістилися в інше місце — на острів Делос.

Економіка середньовічної Європи тісно пов'язана з торговцями Венеції, Генуї, Ліворно, Трієста, Ганзейського союзу. Портові міста на узбережжі Середземного моря і Адріатики, Балтійського і Північного морів стрімко розвивалися завдяки ліберальній торговельній політиці місцевої влади. Один з найбільш значимих прикладів — Ганза. Це об'єднання гільдій купців у XII–XVII ст., які спільно вели справи і просили преференцій у європейських монархів. Майже триста міст створили пільгові умови для своїх купців і від цього багатіли. Контори Ганзейського союзу були також у Новгороді, Кенігсберзі, Таллінні, Ризі.

Ще один спосіб вдалої торгівлі — участь у ярмарках. Це було знаковою подією для середньовічного суспільства, тому що тоді навіть іноземні купці не платили мит. А в XV ст. у Фландрії були дуже низькі торговельні обмеження і податки, через це англійським купцям було вигідніше возити і продавати вовну саме сюди, а не в самій Англії. Великі морські держави в XVI–XVIII ст. заохочували морське піратство, називаючи його каперством. Флібустьєрів використовували для підриву торгівлі та економіки суперників. Але в один прекрасний момент ситуація вийшла з під контролю. Пірати розперезалися і, одержимі наживою, стали працювати на себе. Бази піратів і контрабандистів у Панамі, на Каймановых і Віргінських островах використовувалися для зберігання награбованого.

Тут, за відсутності контролю, проводилися численні тіньові оборудки.

В епоху Нового часу дістав розвитку порто-франко. Це морські порти, в яких діяли закони безмитної торгівлі, ввезення та вивезення товарів. У Російській імперії містами порто-франко були Одеса, Батумі, Владивосток, Феодосія, гирло Обі та Єнісею. При введенні безмитної торгівлі Одеса за п'ять років майже наздогнала Петербург за товарообігом. Такі міста швидко багатіли, але потім виявлялися недоліки системи. Дешевий імпорт знищував місцеву промисловість, посилювалася корупція, контрабанда, тіньова економіка.

Пільгове оподаткування отримали і багато британських колонії, що сприяло їх розвитку. В Європі за тією ж схемою з'явилися офшори в Люксембурзі, Ліхтенштейні, Швейцарії. Саме в останній розробили концепцію фінансової таємниці, коли ім'я власника грошового внеску ретельно приховувалося. Завдяки цьому до невеликої країни почали стікатися гроші з усього світу[16].

Щодо використання офшорних зон бізнесменами України, то вони вперше дістали можливість відкривати офшорні компанії в 1991 р. з отриманням незалежності України. «У квітні 1991 р. швейцарська компанія Riggs Walmet Group оголосила про те, що виходить на український ринок з пропозицією про організацію компаній. Пропонувалася не тільки допомога в створенні безподаткових компаній, але й підтримка їх діяльності — внесення щорічних внесків до бюджету країни базування, забезпечення секретарських послуг з обробки нерегулярної пошти, організація щорічних зборів акціонерів, складання балансів тощо. За міжнародними мірками вартість послуг була досить висока: 4800 дол. США за реєстрацію і по 1100 дол. США щорічно за підтримку»[17].

В останні роки з'явилося багато нових офшорних юрисдикцій, головним призначенням яких є обслуговування капіталів, отриманих у країнах Співдружності Незалежних Держав й Азійсько-Тихоокеанського регіону. До цих офшорних юрисдикцій входять Самоа, острови Кука, Кіпр, Ніуе. Банківська таємниця як один з елементів офшорного бізнесу отримала розвиток у Швейцарії, банки якої ще в часи Великої французької революції пропонували гарантію секретності їх вкладів.

Науково-технічна революція, яка має велике значення у веденні фінансово-господарської діяльності офшорних компаній, стала рушійною силою для позитивного розвитку офшорних юрисдикцій та їх

---

[16] Из истории «офшоров» или какая была теневая экономика раньше. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://homsk.com/martin/iz-istorii-ofshorov-ili-kakaya-byla-tenevaya-ekonomika-ranshe

[17] *Череп А. В.* Особливості розвитку офшорного бізнесу в Україні // Економіка та держава. — 2014. — № 6. — С. 21–30

подальшого використання. Підтримувати функціонування багатьох офшорних юрисдикцій на належному рівні без науково-технічних досягнень, які полягають у розвитку передових інформаційних технологій і засобів зв'язку, було б дуже складно. Типовою для офшорних відносин є ситуація, коли офшорна компанія зареєстрована в одній країні веде діяльність в другій, банківський рахунок відкритий у третій, а власник офшорної компанії проживає в четвертій.

Офшоризація світової економіки

Аналізуючи світові фінансові потоки, можна помітити цікаву закономірність, а саме, що окремі юрисдикції або цілі зони тяжіють одна до одної та формують одну складну глобальну фінансову мережу. На рис. 1 зображено двосторонні фінансові відносини між 34 територіями, що мали найбільші транскордонні потоки в 2012 р. (81,6 трлн дол. США).

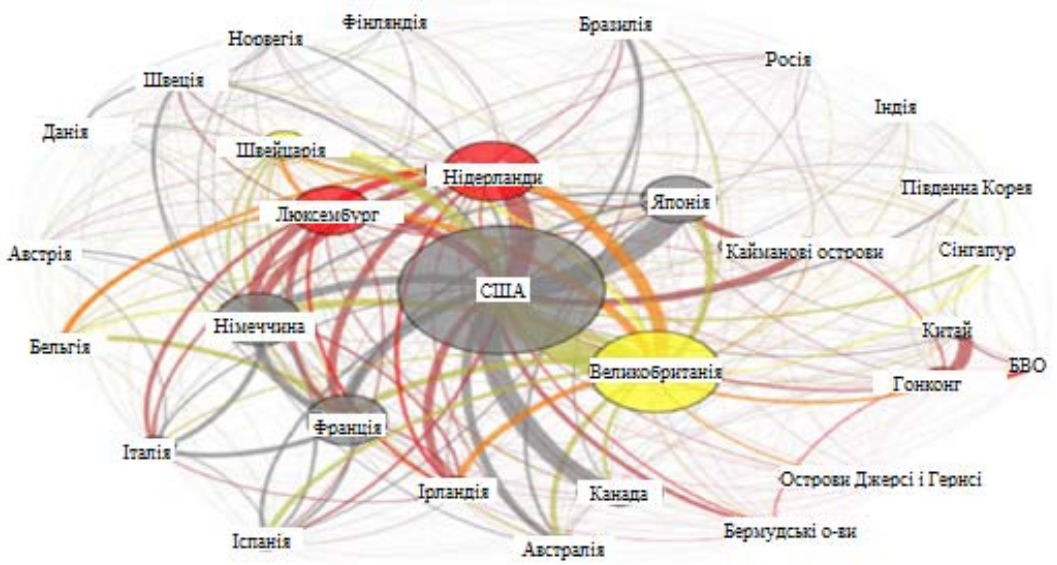

Рис. 1 Транскордонні фінансові потоки

Джерело: Цитовано за Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів. Луцишин З.О., Мехтієв Є.О. // *Міжнародна економіка політика*. — 2017. — 2 (27). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iepjournal.com/journals/27/2018_3_Lutsyshyn_Mekhtiiev.pdf, С. 76.

Розмір кіл вказує на обсяг транскордонних фінансових потоків, а колір — на рівень офшоризації (сірий колір — юрисдикції, яких не

визнають офшорні фінансові центри (ОФЦ), жовтий — потенційні ОФЦ, червоний — явні ОФЦ). Так, найбільші двосторонні відносини існують між США та Великобританією загальною вартістю 4,7 трлн дол. США, також важливу роль відіграють Нідерланди, Люксембург, Ірландія, Гонконг, Кайманові, Бермудські та Британські Віргінські острови[18].

Таблиця 3

РЕЙТИНГ ФІНАНСОВИХ ЦЕНТРІВ КРАЇН ЗА ІНДЕКСОМ GCFI у 2017 році

Місце	Зміна	Фінансовий центр	Показник	Зміна
1	▲ 1	Нью-Йорк	788	▼ 5
2	▼ 1	Лондон	786	▼ 8
3	—	Гонконг	783	▲ 2
4	—	Сінгапур	769	▲ 4
5	▲ 1	Шанхай	766	▲ 25
6	▼ 1	Токіо	746	▼ 3
7	▲ 2	Сідней	734	▲ 10
8	▲ 3	Пекін	733	▲ 12
9	▲ 7	Цюріх	732	▲ 19
10	▲ 10	Франкфурт	730	▲ 22
11	▼ 4	Торонто	728	—
12	▲ 6	Шеньчжень	726	▲ 16
13	▼ 3	Бостон	725	▲ 3
14	▼ 6	Сан-Франциско	724	▼ 2
15	▲ 4	Дубаї	722	▲ 13
16	▲ 1	Лос-Анджелес	721	▲ 9
17	▼ 3	Чикаго	717	▼ 1
18	▼ 3	Ванкувер	709	▼ 8
19	▲ 9	Гуанчжоу	708	▲ 30
20	▼ 8	Мельбурн	699	▼ 21

Джерело: The Global Financial Centres Index 24 september 2018. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_24_final_Report.pdf

[18] *Луцишин З.О., Мехтієв Є.О.* "Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів" //*Міжнародна економічна політика*. — 2017. — 2 (27). — С.62–94. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iepjournal.com/journals/27/2018_3_Lutsyshyn_Mekhtiiev.pdf

Як видно з рис. 1 та табл. 3, ФРС США контролює левову частку фінансових потоків офшорних центрів. Люксембург, Кайманові острови, острів Мен, Джерсі, Ірландія, Маврикій, Бермуди, Монако, Швейцарія, Багамські острови є найкращими десятьма податковими гаванями світу, тому «невже у когось виникне хоч тінь сумніву, що якби, наприклад, США захотіли, то не закрили б ці офшори протягом місяця? Теоретично зробити це можна навіть швидше, просто вимкнувши компанії цієї країни від системи світових платежів SWIFT[19]. Сучасні офшори мають найкращі правові системи, що надійно забезпечують захист інвестиції по всьому світу. Будь-які нові необхідні зміни в законодавство вводяться швидко й ефективно, що є не досяжною розкішшю для політичних систем таких країн, як США і Великобританія. Офшори прискорюють світові фінансові процеси та сприяють зростанню світової економіки. За оцінками фахівців, вартість активів, контрольованих через офшори, перевищує 20 трлн дол. Сполучені Штати Америки і Європа стурбовані тим, що компанії, зареєстровані в офшорних країнах, можуть використовуватися для фінансування тероризму та ухилення від сплати податків їх громадянами. Саме з цим, а не з офшорами взагалі, йде жорстка боротьба спецслужб цих країн. Але якщо офшорні компанії використовуються для того, щоб бути ближче до грошей інвесторів або благ європейської цивілізації з більш досконалим, ніж в Англії, законодавством, то європейські країни і США дивляться на офшори як на інструмент для існування світової економіки і своїх економік», — зазначає Анатолій Родзинський, голова ГО «Реформи проти корупції»[20]

На рис. 2 продемонстровано еволюцію глобального офшорного багатства з 2001 р., оцінену з використанням тих самих методів і джерел даних, як у Цукмана (Zucman) (2013), але, спираючись на останні доступні міжнародні інвестиційні позиції країн, вважаємо, що запас офшорного багатства залишився у межах близько 10% від світового ВВП, без особливої тенденції.

---

[19] SWIFT (Society of Worldwide Interbank Financial Telecommunications), Товариство світової міжбанківської фінансової телекомунікації; українською мовою СВІФТ) — міжнародна міжбанківська система передачі інформації та здійснення платежів. Міжнародні платежі SWIFT — це зручний спосіб здійснити грошовий переказ за кордон зі свого рахунку на рахунок фізичної або юридичної особи. *Реквізити для надсилання SWIFT-платежу в іноземній валюті:* найменування банку одержувача; SWIFT-код банку одержувача; номер рахунку одержувача (або міжнародний номер рахунку — IBAN); найменування (для фізичної особи — прізвище, ім'я) та адреса (резидентство) одержувача; призначення платежу (мета платежу, номер рахунку-фактури).

[20] Какие оффшоры нужны Украине. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2016/04/15/589562/; 10 Best Tax Havens in the world. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.fool.com/investing/general/2016/01/03/10-best-tax-havens-in-the-world.aspx

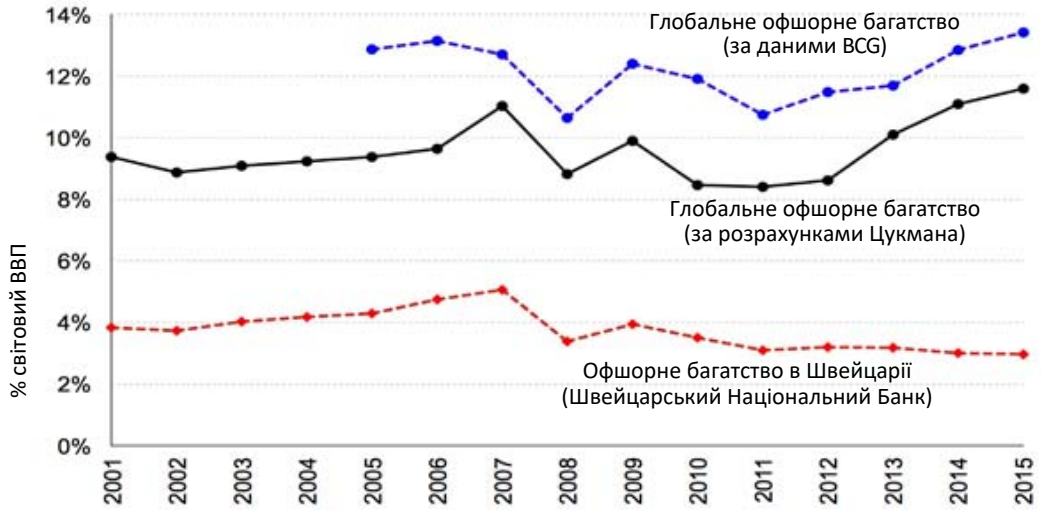

Рис. 2. Глобальний обсяг багатства в податкових гаванях

Примітки: Нижня вісь відображає глобальний обсяг багатств, що належать домогосподарствам у всіх світових податкових оазисах наприкінці кожного року, як частка світового ВВП. Нижній рядок показує офшорні багатства, що зберігаються в швейцарських банках, оцінені з щомісячної банківської статистики Швейцарського національного банку. Середня крива показує оцінку, отриману завдяки застосуванню методології Цукмана (Zucman) (2013) та оновленні результатів до 2015 року. У верхньому рядку подана оцінка Boston Consulting Group, яка щорічно публікується у звіті BCG.

Джерело: Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G.. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). — P. 93. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf

Концентрацію офшорного багатства у світі, виходячи з кількості транскордонних банківських депозитів, керованих у кожному офшорному центрі, наведено на рис. 3. Швейцарія через кризу 2008–2009 рр. втратила свою позицію офшорного центру, а азійські офшорні центри були на підйомі. Збільшення офшорного багатства було особливо помітним у Гонконзі. Джерсі, Багамські острови та Кайманові острови у 2007 р. навпаки набули більшої популярності як офшорні центри. З 2007 по 2015 рр. активи, що перебувають в управлінні, були збільшені в 6 разів, і Гонконг зараз посідає друге місце після Швейцарії.

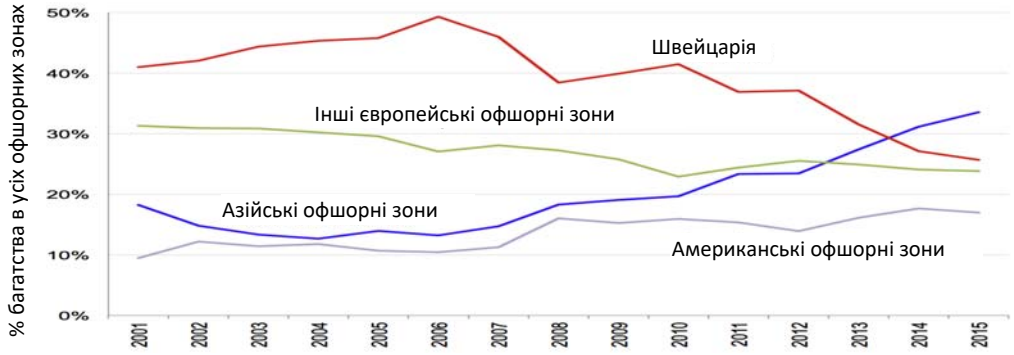

Рис. 3. Розподіл офшорного багатства світу

Примітки: Даний показник відображає частку глобального офшорного багатства, яке управляється в Швейцарії, в інших європейських офшорних центрах (Кіпр, Гернсі, Джерсі, Острів Мен, Люксембург, Австрія, Бельгія і Великобританія), в азіатських офшорних центрах (визначені як Гонконг, Сінгапур, Макао, Малайзія, Бахрейн, а також Багами, Бермуди і Нідерландські Антильські острови (див. текст), а також в американських офшорних центрах (визначені як Кайманові острови, Панама і Сполучені Штати) (див. текст).

Джерело: Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). — P. 93. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf

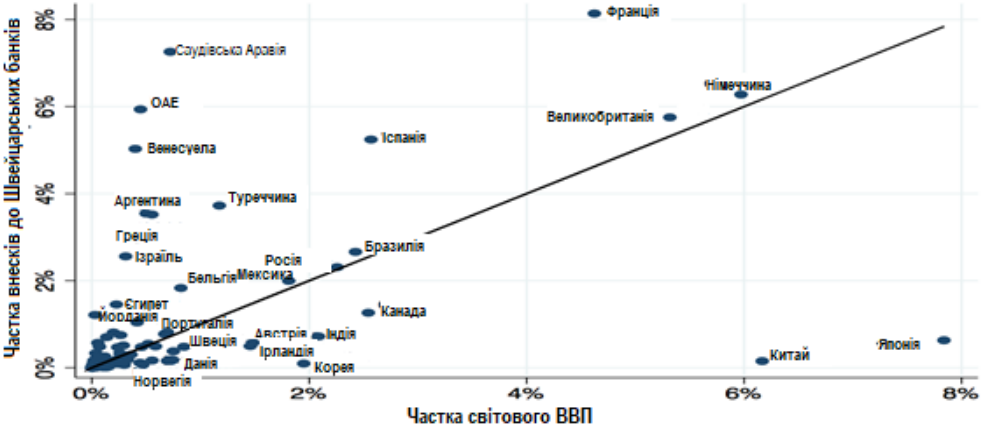

Рис. 4. Хто володіє багатством у Швейцарії

Примітки: Даний розподіл відображає відповідно частку кожної країни в загальній сумі офшорних багатств, які управляються швейцарськими банками проти її частки у світовому ВВП. *Чорна лінія — лінія 45 градусів. Країни вище 45-градусної лінії* володіють більшим багатством у Швейцарії, ніж їхня частка у світовому ВВП, і навпаки, для країн *нижче 45-градусної лінії*. (Всі дані станом на 2007 р.).

Джерело: Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public*

Economics 162 (2018). — P. 93. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf; Swiss national bank offers a negative interest. — 2017. — P. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.snb.ch/en/mmr/reference/banks_2017/source/banks_2017.en.pdf

Розподіл офшорного багатства у Швейцарії подано на рис. 4. Країни вище 45-градусної лінії володіють більшою часткою швейцарського багатства, ніж їхня частка у світовому ВВП. Ця група є гетерогенною: вона включає середньосхідних експортерів нафти (Саудівська Аравія, об'єднана через Банк міжнародних розрахунків — БМР[21]).

Рис. 5 контрастує з розподілом багатства, що розташоване в Швейцарії та в інших офшорних центрах. Країни нижче 45-градусної лінії прагнуть віддати перевагу Швейцарії, у той час як країни, розташовані вище, схильні надавати перевагу іншим центрам управління приватного багатства, серед яких найбільшими в 2007 р. були Сінгапур, Люксембург, Джерсі і Кайманові острови. Азійські економіки, як правило, мають невелику частку багатства в Швейцарії, але більш високу частку, яка управляється в іншому місці (зокрема, у Сінгапурі, який обслуговує переважно азійських інвесторів). Росія має багатства в Швейцарії, і в інших податкових сховищах, в основному на Кіпрі. Ряд європейських країн, таких як Франція, Бельгія, Португалія, близькі до лінії 45 градусів, оскільки володіють значною часткою багатства, яке управляється з Люксембургу та Джерсі. Країни Близького Сходу в більшості випадків надають перевагу Швейцарії, можливо, історично, оскільки Швейцарія була єдиним банківським центром з розвиненою галуззю управління активами під час нафтового буму 1970-х років.

Примітки: Частки країн у загальній сумі офшорних багатств, що утримуються в податкових оазисах, відмінних від Швейцарії, проти її частки в загальній сумі офшорних багатств, що зберігаються в Швейцарії. *Чорна лінія* — лінія 45 градусів. *Країни нижче від 45-градусної лінії*, як правило, надають перевагу Швейцарії, а не іншим офшорним фінансовим центрам, і навпаки, для країн, що перевищують 45-градусну лінію. (Всі дані наведені для 2007 року). Податкові гавані, крім Швейцарії, включають: Кіпр, Гернсі, Джерсі, острів Мен, Люксембург, Австрія, Бельгія, Великобританія, Гонконг, Сінгапур, Макао, Малайзія, Бахрейн, Багами, Бермуди Нідерландські Антильські острови, Кайманові острови, Панама і США. Сполучені Штати не відображаються на графіку через його стан викиду; вона володіє значно більшою часткою активів, що перебувають за межами Швейцарії (33%), ніж у Швейцарії (3%).

[21] Банк міжнародних розрахунків — найстаріша міжнародна фінансова інституція, до функцій якої входить сприяння співпраці між центральними банками і полегшення міжнародних фінансових розрахунків; крім того, це центр економічних і грошово-кредитних досліджень.

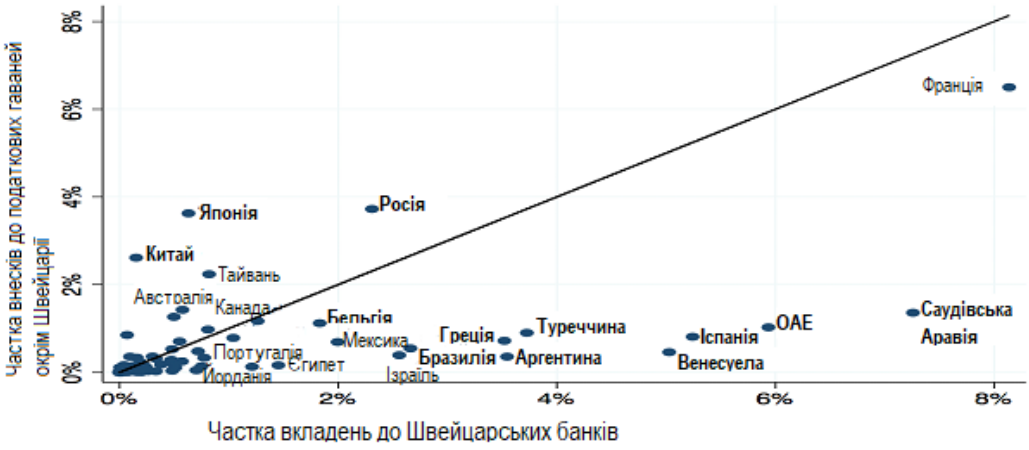

Рис. 5. Хто володіє багатством у податкових гаванях, окрім Швейцарії

Джерело: Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). — P. 94. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf; Swiss national bank offers a negative interest. — 2017. — P. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.snb.ch/en/mmr/reference/banks_2017/source/banks_2017.en.pdf

Ми отримуємо оцінку офшорних багатств за країною, додаючи до цього багатства в Швейцарії та в інших податкових сховищах. Результати, наведені на рис. 6, показують відношення офшорного багатства до ВВП для всіх країн з більш ніж 200 млрд дол. США ВВП, за методологією, описаною у Новокмет та ін. (2017).

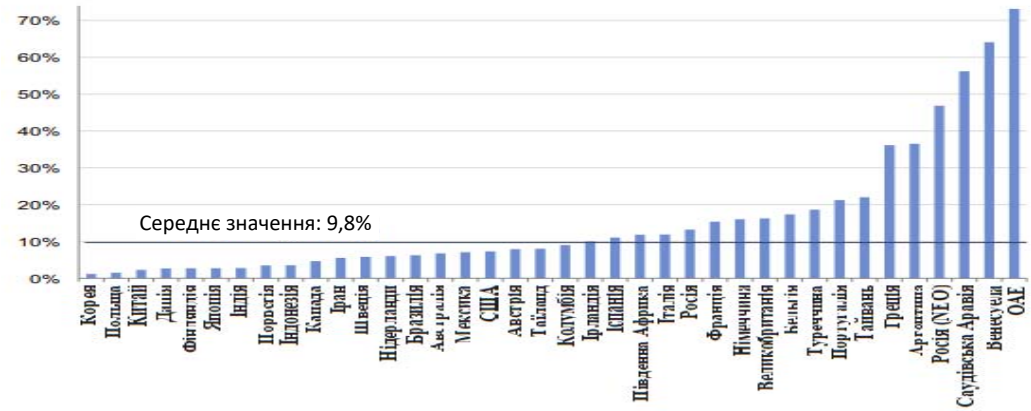

Рис. 6. Офшорне багатство у співвідношенні до ВВП у %

Примітки: Показник кількості домогосподарств, що належать офшорним центрам у відсотках від ВВП (2007) Вибірка включає всі країни світу з понад 200 млрд дол. США ВВП у 2007 р.

Джерело: Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). — P. 95. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf; Swiss national bank offers a negative interest. — 2017. — P. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.snb.ch/en/mmr/reference/banks_2017/source/banks_2017.en.pdf

Топ 0,01% офшорного багатства у вибірці країн порівняно із усім багатством, включаючи офшорне, наведено на рис. 7. Облік офшорних активів істотно збільшує частку багатства на 0,01%, навіть у країнах, таких як скандинавські економіки, які широко не використовують податкові оазиси. Проте величина ефекту відрізняється між країнами. У Скандинавії найбільша частка багатства зростає з 4% до приблизно 5%. Офшорне багатство більшою мірою впливає на нерівність у Великобританії, Іспанії та Франції, де 30–40% всього багатства найбагатших домогосподарств перебуває за кордоном[22].

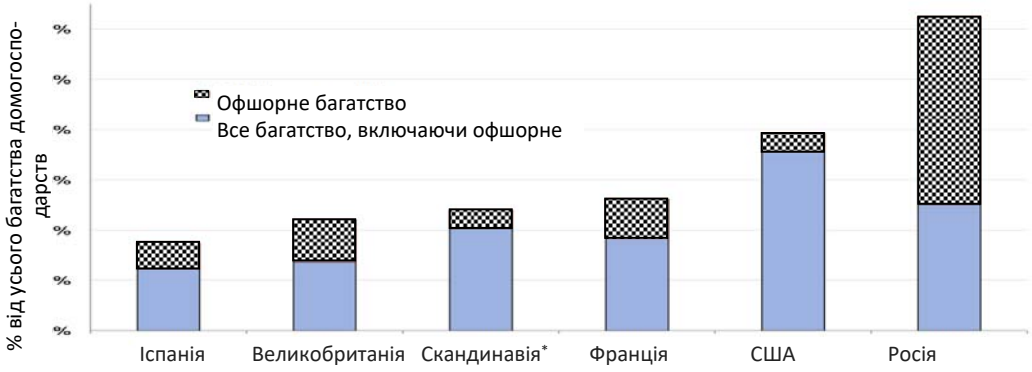

Рис. 7. Офшорне багатство та все багатство, включаючи офшорне

Примітки: Топ 0,01% офшорного багатства в середньому за період 2000–2009 рр. (верхня частина фігури).

**Скандинавія* — середнє арифметичне значення Норвегії, Швеції та Данії.

Джерело: Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). – P. 98, 99. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf; Swiss national bank offers a negative interest. — 2017. — P. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.snb.ch/en/mmr/reference/banks_2017/source/banks_2017.en.pdf

[22] *Alstadsæter, A., Johannesen, N., Zucman, G.* Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). –P. 96 — 100. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf

Для порівняння фідуціарні депозити з-за кордону за регіонами та країнами за 2017 р. подано на рис. 8. Порівнюючи з 2016 р., дочірні фонди, якими керували банки, збільшилися на 17,8 млрд швейцарських франків, або на 14,8% до 138,2 млрд швейцарських франків. У той час, коли внутрішні пасивні фонди зареєстрували незначне збільшення від 0,9 млрд швейцарських франків до 22,7 млрд швейцарських франків, був значний приріст депозитів з-за кордону — на 16,9 млрд швейцарських франків, в сумі до 115,6 млрд швейцарських франків. Що стосується довгострокових депозитів з-за кордону, то депозити розвинених країн зросли на 22,8%, депозити з країн, що розвиваються, — на 35,2%, а з офшорних — на 7,8%.

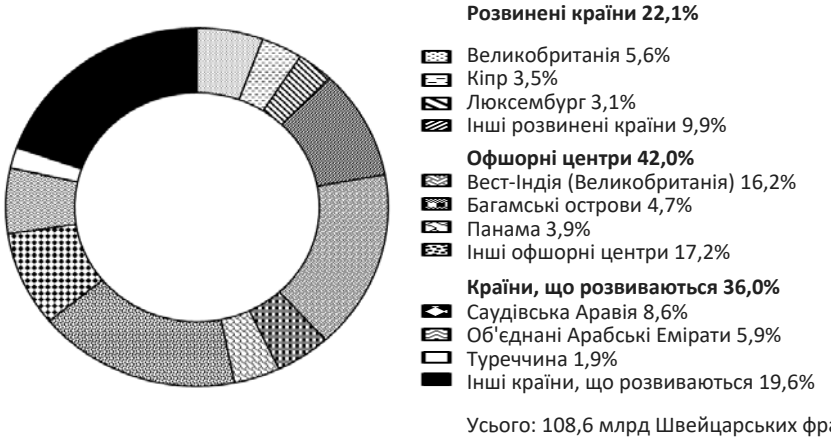

Рис. 8. Фідуціарні депозити з-за кордону за регіонами та країнами за 2017 р.

Джерело: Swiss national bank offers a negative interest. — 2017. — P. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.snb.ch/en/mmr/reference/banks_2017/source/banks_2017.en.pdf

Фідуціарні кошти приймаються у валюті, в якій вони інвестуються (банки не здійснюють жодного валютного переказу). Розподіл за валютою також залежить від руху відсоткових ставок на грошовому ринку, враховуючи, що саме тут розміщуються повні депозити. На тлі більш високих відсоткових ставок у доларах США на грошовому ринку, відповідно депозити вкладалися в доларах США; ця стаття зросла на 17,1 млрд швейцарських франків, у загальній сумі до 108,1 млрд швейцарських франків.

Порівняно низькі темпи збільшення капіталу вкладені в євро (0,5 млрд швейцарських франків, а отже, до 9,2 млрд швейцарських франків), а інвестиції в 0,1 млрд швейцарські франки та зросли до 3,8 млрд швейцарських франків. Значення довготермінового бізнесу в доларах США постійно підвищувалося протягом останніх років, при

цьому запаси в доларах США становили 78,2% на кінець 2017 р. Частки пайових фондів, вкладені в євро та у швейцарських франках були порівняно невеликими — 6,6 і 2,7% відповідно.

Україна в офшорному світі

Україна не стоїть осторонь процесу офшоризації бізнесу. Так, в Україні, «дрібному і середньому бізнесу не потрібні офшори — ставка податків за спрощеною системою оподаткування — від 1 до 5%, що робить нашу країну справжнім офшором з точки зору європейців і американців. Інша справа, що корупція робить Україну малопривабливою для інвестицій. Щоб це виправити, потрібно терміново проводити реформи. Так, можливо, варто прийняти, що офшори — це інструмент великого бізнесу в усьому світі для інвестування і залучення інвестицій. Офшори можуть стати ліками для української економіки, одним із каналів інвестицій в країну, а значить — зростання її економіки і доходів українців», — зауважує Анатолій Родзинський, голова ГО «Реформи проти корупції»[23].

Насправді офшори можуть стати своєрідними ліками для української економіки за рахунок незначних податків (країна перетвориться на оншор як Кіпр чи Мальта) і концентрація значного капіталу світу може простимулювати фінансову відповідальність та дисципліну перед світовими партнерами (глобальними компаніями і державами), а також пригальмувати розвиток корупції в країні. Багато чи мало українців і вітчизняний бізнес використовують офшори? Відповідь несподівана — не більше, ніж бізнес і громадяни більшості інших країн. Дані, опубліковані Міжнародним консорціумом журналістів-розслідувачів (ICIJ), показують, що Україна займає мізерно мало місця в глобальній офшорній павутині. Безпосередньо з Україною пов'язано лише 0,23% вузлів або 1689 з 719 000 (для порівняння частка ВВП України в світовому ВВП приблизно 0,12%), які пов'язані 0,25% зв'язків (3095 з 1,3 млн). Для порівняння, кількість вузлів, які пов'язані з Росією, — 3,3%, з Великобританією 4,3%, зі Швейцарією 6,6%, з Китаєм 9,2%, з Гонконгом 14,3% (рис. 9). Навіть якщо порівняти кількість офшорів із масштабами економік, то виявиться, що Україна не є лідером офшоризації з використанням послуг Mossack Fonseca і Commonwealth Trust Limited. Наприклад, кількість офшорів, пов'язаних з Росією, майже в 15 разів перевищує ту кількість, яка стосується України, тоді як її економіка більше від української в 14 разів.

[23] Какие оффшоры нужны Украине. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2016/04/15/589562/

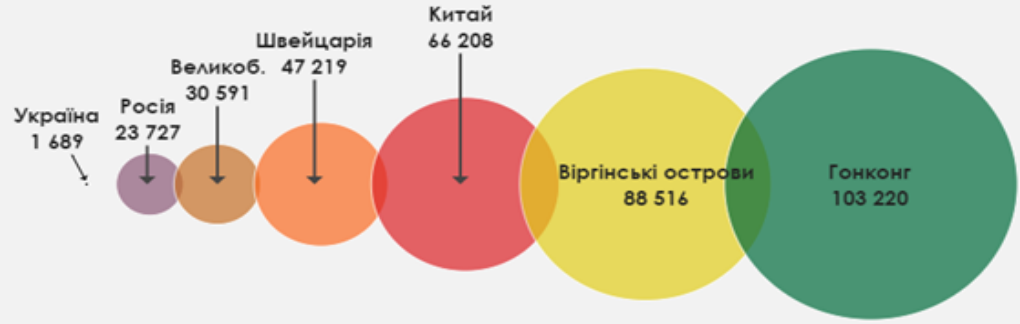

Рис. 9. Місце України в глобальній офшорній мережі

Примітка: Розмір кола — кількість об'єктів у глобальній офшорній мережі.

Джерело: Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html.

Україна — це карлик в офшорній галактиці, однак навіть такі дрібні об'єкти можуть мати складну структуру (рис. 10). З першого погляду може здатися, що українська офшорна мережа — це клубок, який неможливо розплутати і який складається з безлічі представників, офшорних компаній, посередників і контактних адрес. Але це не так. Якщо придивитися, то мережа складається з декількох великих і багатьох дрібних кластерів (рис. 10). Розмір вузла залежить від кількості зв'язків з іншими вузлами.

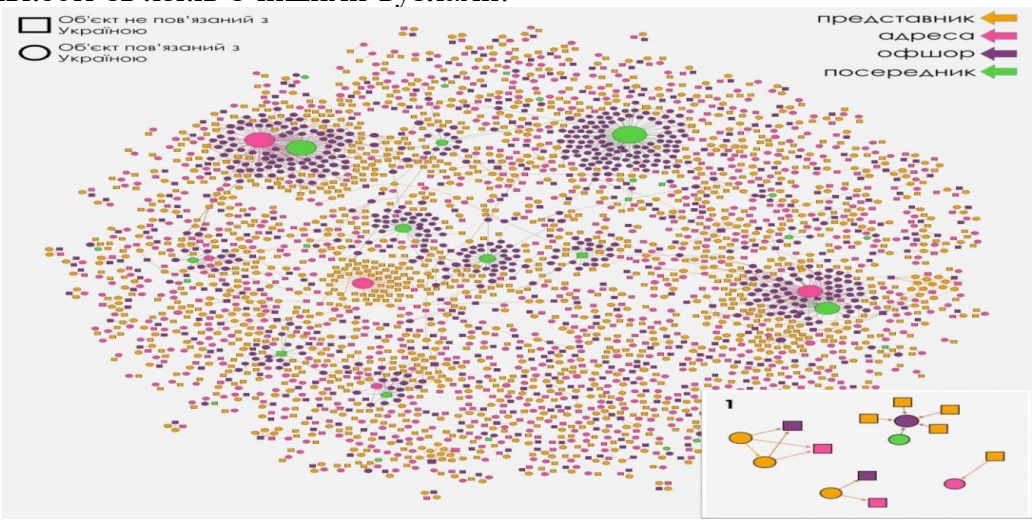

Рис. 10 «Сіра» галактика: Українська офшорна мережа

Джерело: Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html.

Найбільша кількість зв'язків з іншими вузлами притаманна посередникам. Очевидно, що роль посередника в офшорному бізнесі дуже висока. Головні причини, через які представник звертається за допомогою до посередника — конфіденційність і спрощення реєстрації офшору. Досвідчені посередники знайомі з ефективними агентами (приклад, Mossack Fonseca), які працюють у багатьох юрисдикціях з низькими податками; мають досвід оформлення великої кількості необхідних документів; готові надати представнику бажаний рівень анонімності.

У панамських документах зазначено 20 посередників, які зареєстровані в Україні: 9 з них — це фізичні особи, інші 11 — юридичні[24].

Рейтинг посередників відповідно до кількості зареєстрованих офшорів виглядає так:

1. «ANGLO BUSINESS ADVISORS LTD.» — 110;
2. «Tax Consulting U.K. Ltd.» — 93;
3. «C&A Limited» — 71;
4. «C & A PARTNERS LLP» — 38;
5. «K. A. C. LIMITED» — 38.

Україна є учасником міжнародної офшорної системі світу, але частка її незначна.

Наскільки складними є офшорні схеми

Кластери, з яких складається українська офшорна мережа, можна інтерпретувати як офшорні схеми з різним рівнем складності. Найпростіша схема складається з трьох вузлів і двох зв'язків — «Базовий рівень» (рис. 11). Простота схеми не заважає її популярності: 40% всіх представників бізнесу використовують/використовували саме цю схему.

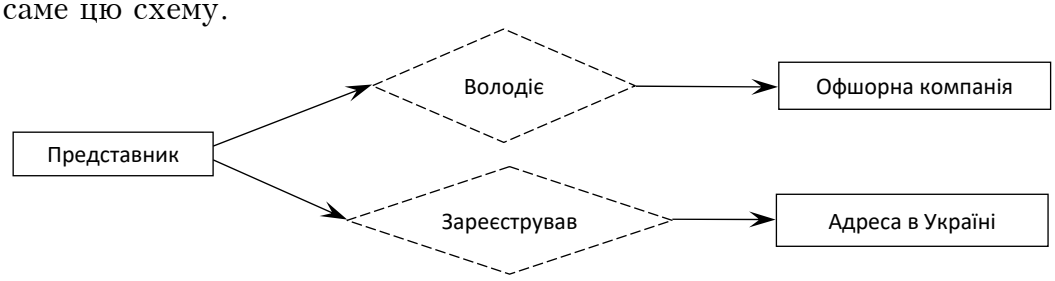

Рис. 11. Офшорна схема «Базовий рівень»

Джерело: Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html

[24] Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html.

Структура кластера може ускладнюватися, коли виникають посередники; представники реєструють декілька адрес; на місці одного офшору з'являється два і більше. Так сталося і з найдавнішим офшором, який має українське коріння, Rado Ltd. Зараз він входить до найбільшого і найскладнішого офшорного кластеру, який складається з 275 275 вузлів (123 офшори, 12 адрес, 3 посередники і 137 представників) і 454 зв'язків між ними (рис.12). Кластер має три частини, повязані з двома представниками: Multihold Limited (Панама) і BPT Legal Adviser (не визначено). Відмінною особливістю кластера є ключове становище посередників і адрес, через які були відкриті всі 123 офшори. Якщо прибрати посередників, то кластер розпадеться на велику кількість дрібних структур.

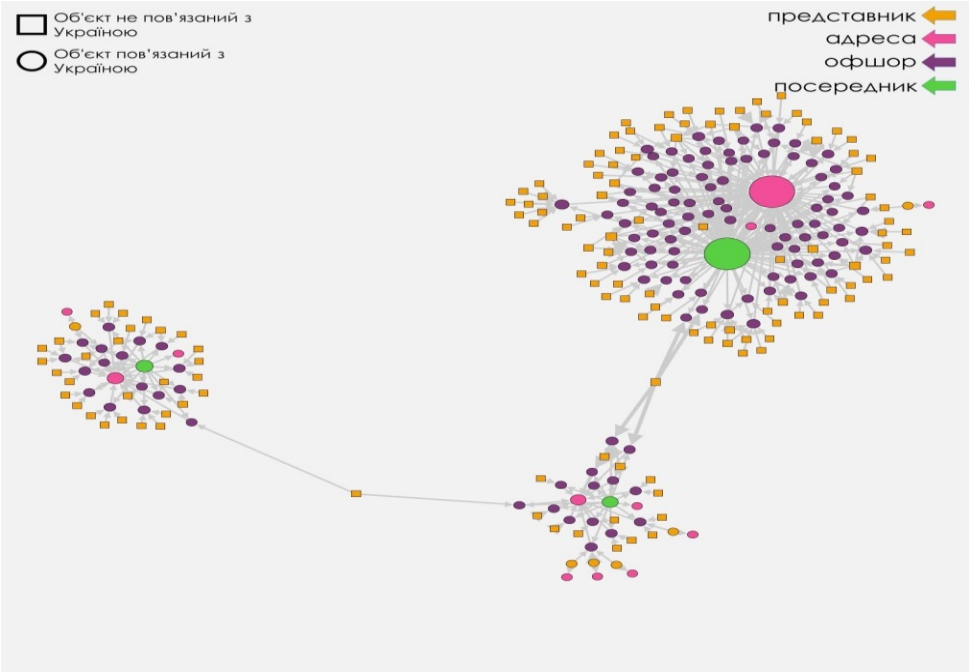

Рис. 12. Найбільший офшорний кластер

Джерело: Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html

Якщо розкласти кластер на окремі складові, то побачимо, що вони типові. Можна сказати, що найбільший кластер складається з безлічі однакових офшорних схем, які назвемо «Базовий рівень з посередником» (рис. 13).

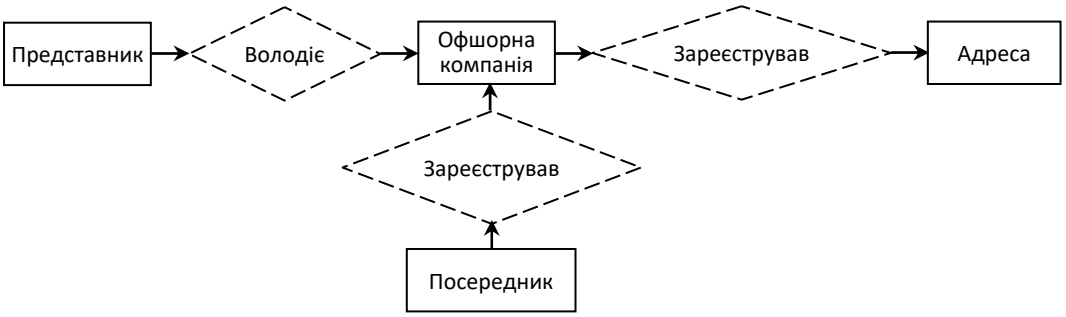

Рис. 13. Офшорна схема «Базовий рівень з посередником»

Джерело: Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html

Така типова схема складається з 4 вузлів і 3 зв'язків:
1. Представник володіє офшором (officer→entity);
2. Посередник зареєстрував офшор (intermediary→entity);
3. Офшор зареєстрований на певну адресу (entity→address)[25].

Більше того, Східна Україна найбільш «офшоризована» від Західної (рис. 14).

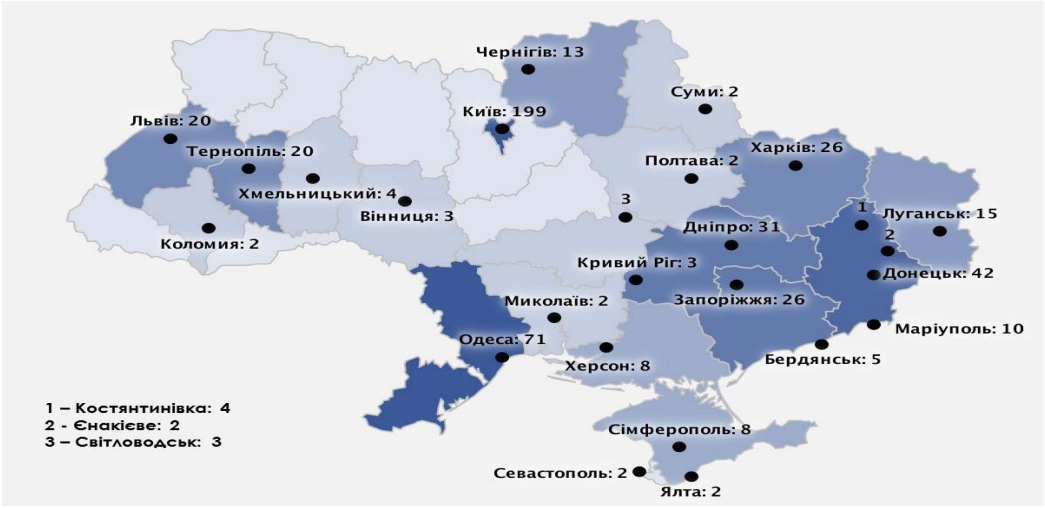

Рис. 14. Географічний розподіл представників офшорних компаній

Джерело: Антологія офшорів: путівник український офшорній павутині. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html

[25] Складність офшорних зон в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=923744.0

Проаналізувавши діяльність українських схем виведення капіталу в офшорні зони, маємо можливість розглянути три такі схеми, які найпоширеніші в міжнародній офшорній практиці світу. Найпростіша це «експортна/імпортна» схема, схема посередництва та будівництва (рис. 15, 16 та 17 відповідно).

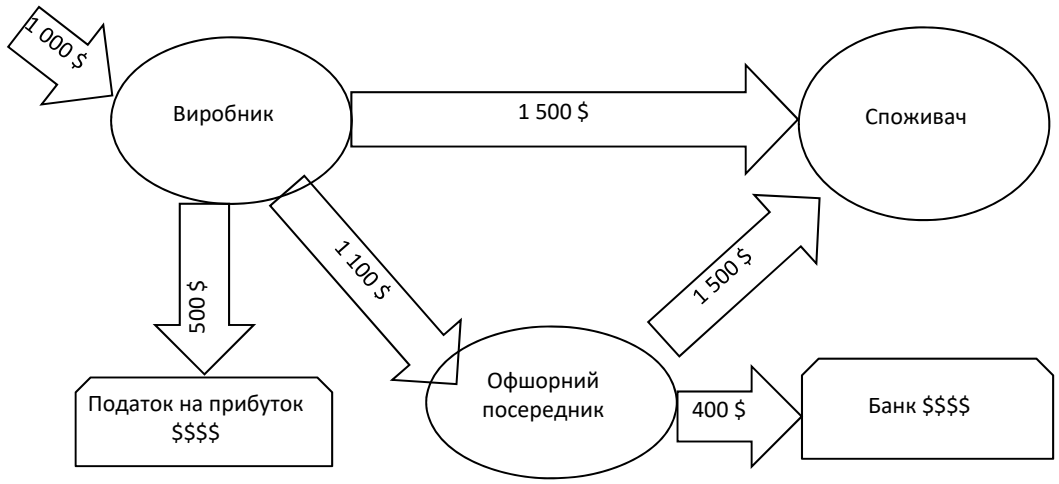

Рис. 15. Експортна/імпортна схема офшору

«Експортна/імпортна схема» неймовірно проста і доступна всім охочим. У цій схемі офшор купує-продає товар за найнижчою ціною, яку тільки можна вказати в договорі, а потім перепродає цей товар/послугу кінцевому покупцю вже за ринковою ціною, залишаючи у себе неоподатковувану податком і не підконтрольну місцевій владі різницю. Оформляється це таким чином: підписуються два контракти, перший — між офшором і експортером/імпортером, в якому вантажоодержувачем виступає кінцевий покупець товару/послуги і другий — між офшором, який виступає вже як продавець і покупцем (вантажоодержувачем за першим контрактом). Схема використовується в міжнародній діловій практиці дуже давно.

Посередницька схема, її також називають «Агентська» створюється офшорною компанією мережі агентів у тих країнах, в яких вона планує вести діяльність (торгувати, надавати послуги і т.д.). Ці агенти, діючи на умовах агентської угоди, укладають необхідні договори з контрагентами, згідно з якими всі оплати ідуть на рахунки офшорної компанії. Відповідно, жодні податки з них не сплачуються, а агенти отримують від компанії якусь мінімальну агентську винагороду, припустимо, 1% від виручки або ще менше, з якого і платять податки в країнах свого перебування.

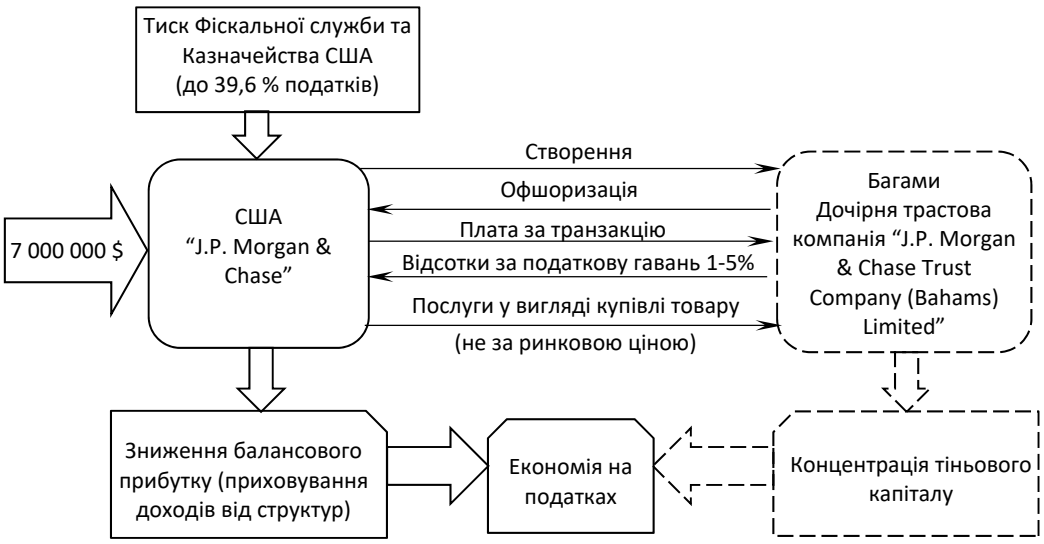

Рис. 16. Посередницька схема

Наступна схема використовуються в будівництві. У цьому випадку компанія, зареєстрована в офшорі, виступає генеральним підрядником, їй перераховується вся оплата за виконання будівельних робіт. Одночасно створюється будівельна компанія-резидент, яка виступає субпідрядником: її офшорна компанія перераховує чисту собівартість будматеріалів та виконаних робіт. У результаті субпідрядник нічого не заробляє або його прибуток мізерний, відповідно, мізерно малі і податки, а весь реальний прибуток залишається в офшорній компанії.

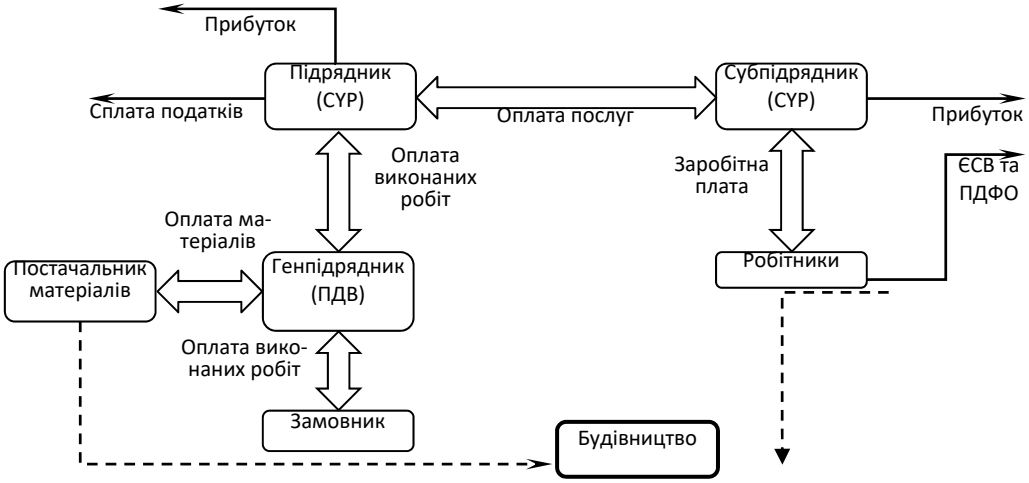

Рис. 17. Офшорна схема у будівництві

Деофшоризація та фіскальна безпека України

Необхідність забезпечення фінансової (у тому числі фіскальної) безпеки стає ще більш актуальним питанням через проблему надто швидкої глобалізації світової економіки, що спричиняє можливість виникнення дисбалансу конкуренції, та монополізацію ринку окремими державами, яка порушить середовище конкурентного співіснування країн. В умовах складної економічної ситуації в Україні, яка спричинена дефіцитом власних ресурсів та скороченням ділової активності бізнесу, виникає необхідність прийняття заходів, які спрямовані на забезпечення належного рівня фінансової безпеки, і особливо — її податкової складової. У процесі участі України у світових інтеграційних процесах питання фінансової безпеки набуває особливої актуальності. Фінансова безпека, з одного боку, — це система показників, що забезпечують ефективне функціонування фінансової системи та її захищеність через призму дотримання балансу між рекомендованими та фактичними значеннями показників; а з іншого з боку, статики — це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи й економічне зростання. На сучасному етапі спостерігається послаблення фінансової безпеки держави, яке викликане, в першу чергу, внутрішніми системними змінами кожного структурного елементу фінансової безпеки (рис. 18).

З метою забезпечення фінансової безпеки держави важливим моментом виступає здійснення постійного моніторингу її головних індикаторів. Забезпечення такого процесу моніторингу можна досягти завдяки методичному забезпеченню вимірювання показників фінансової безпеки, порівняння їх з граничними значеннями та використання кількісних параметрів для підготовки аналітичних матеріалів та наукового обґрунтування прийняття управлінських рішень. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінки рівня економічної безпеки України[26], яка розроблена Національним інститутом проблем міжнародної безпеки, запропоновано методику розрахунку індикаторів фінансової безпеки:

1) рівень інфляції — виявляється у зростанні цін, що спричиняє знецінення коштів та зменшує купівельну спроможність населення та суб'єктів бізнесу. Рівень інфляції в Україні визначається Статистичним комітетом України та розраховується у відсотках, залежить від зміни вартості споживчого кошика основних товарів (індекс споживчих цін);

[26] *Наказ* Міністерства економіки України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html.

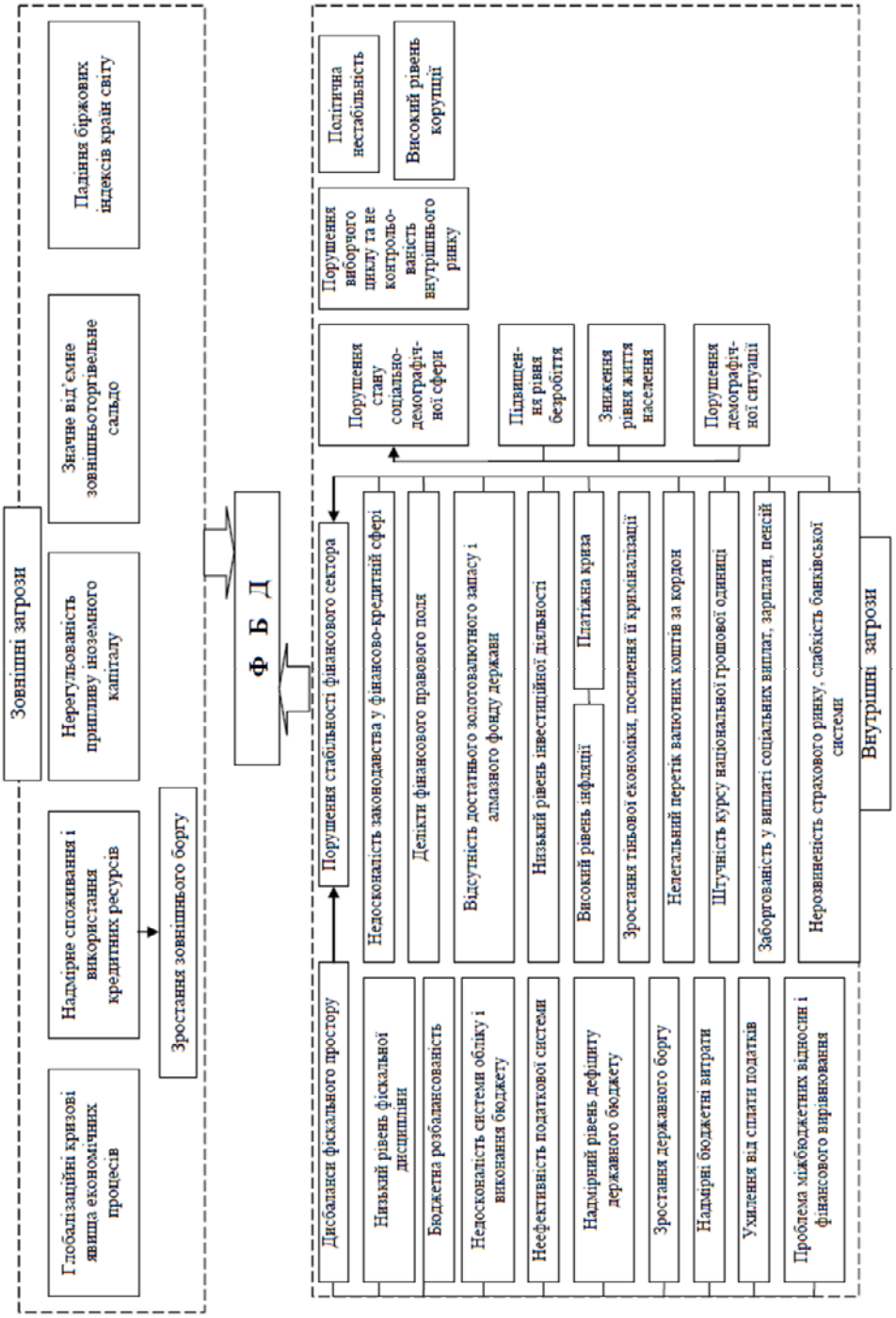

Рис. 18. Загрози фіскальній безпеці

Джерело: розроблено авторами (та *Курс* лекцій з дисципліни «Міжнародна економічна безпека» (Луцишин З.О., 2011–2017 рр.).

2) своєчасність та спроможність погашення державою боргів визначається через граничне значення співвідношення боргів до ВВП. У міжнародній практиці визначено борг «безпечним», як той що він не перевищує 60% від ВВП[27]. В Україні, на жаль, така рекомендація не виконується;

3) дефіцит державного бюджету — це перевищення видатків бюджету над його доходами. Рівень дефіциту бюджету визначається відношенням обсягу дефіциту (BD) до обсягу річного ВВП (GDP);

4) рівень монетизації економіки — цей показник фактично відображає рівень забезпечення економіки держави грошовими ресурсами. Даний показник визначається у відсотках як відношення обсягу грошової маси за агрегатом М3 (MS M3) до річного обсягу ВВП;

5) вартість банківських кредитів — визначається за річними відсотками, що сплачує позичальник комерційному банку за користування кредитами. Привабливість кредитування залежить від рівня відсоткової ставки, що безпосередньо формується від облікової ставки центрального банку;

6) міжнародні резерви центральних банків — від рівня таких резервів залежить зовнішня стабільність національної валюти, яка визначається стабільністю її валютного курсу щодо інших валют, а також зовнішня платоспроможність держави стосовно погашення і обслуговування зовнішніх боргів.

Отже, фінансова безпека — це такий стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, банківської та податкової системи, який може забезпечити ефективне функціонування держави, підтримуючи її економічну стійкість у глобальному середовищі. Розглядаючи детально структуру фінансової безпеки держави, можна визначити одним із важливих її елементів — податкову безпеку, яка через її фіскальну функцію спрямована на наповнення бюджету та забезпечення можливості виконання державою своїх обов'язків у повній мірі.

Так, за В. Іщенко «податкова безпека — це частина фінансової безпеки держави, яка визначається за наявністю сформованої податкової системи, оптимальним рівнем оподаткування, що забезпечує достатнє наповнення, шляхом податкових надходжень дохідної частини бюджету для виконання державою своїх функцій, а також забезпечує розвиток реального сектору економіки та соціальний захист населення»[28]. На думку Л. Петренко, «податкова безпека — це стан податкової системи, який характеризується стійкістю і стабільністю всіх її елементів, що передбачає спроможність захищати економічні інтереси

[27] *Neshko R.* The concept of national financial security and methods of its evaluation / R. Neshko, V. Matviychuk // Economic and Law Paradigm of Modern Society. — 2016. — P. 84-93.

[28] *Іщенко В.* В. Податкова складова фінансової безпеки держави / В.В. Іщенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2012. — № 37. — С.36

держави і протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, можливість реалізації і розвитку податкового потенціалу країни, ефективне використання конкурентних переваг податкової системи в умовах глобалізації»[29]. Д. Тихонов визначає податкову безпеку як «стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантоване надходження податкових платежів до бюджету, забезпечує захист національних інтересів, соціальну спрямованість податкової політики, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів»[30].

Таблиця 3

РОЗРАХУНОК ІНДИКАТОРІВ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Індикатори	Порогові значення	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Рівень сумлінності сплати податків (%)	≥ 95	90	97	96	94	94	93	94	95
Рівень загального податкового навантаження (%)	≤ 30	33,78	35,98	36,80	35,80	34,05	34,22	35,28	37,8
Рівень податкового боргу платників податків (%)	≤5	6,84	2,61	2,67	3,11	7,00	6,67	5,33	9,2
Коефіцієнт результативності адміністрування податкових надходжень	≥1	0,94	1,02	0,88	0,93	0,94	0,99	1,00	1,00
Коефіцієнт еластичності	≥1	1,97	1,74	0,95	-0.42	1,32	1,45	3,79	3,9
Коефіцієнт результативності роботи фіскальних органів	≥5	4,99	2,05	2,81	3,66	4,04	6,84	6,60	6,85
Рівень тінізації економіки (% до ВВП)	≤ 30	38	34	34	35	41	45	37	39

Джерело: *Подік І. І.,* Оцінювання сучасного стану податкової безпеки України // Економіка та держава. — № 4/2017. — с. 46. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2017/11.pdf; *розраховано авторами

[29] *Петренко Л. М.* Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави / Л.М. Петренко // Моделювання та інформаційні системи в економіці: зб. Наук. Праць; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. Нац. Екон. Ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. Ред. В.К. Галіцин. — 2012. — Вип. 86. — С.89

[30] Цитовано за: *Луценко І. С.* Методичний підхід до оцінювання рівня податкової безпеки держави / І. С. Луценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2015. — № 12. — С. 160; Складність офшорних зон в Україні. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=923744.0

Податкова політика водночас і визначає, і є частиною податкової безпеки — комплексу заходів, що спрямовані на виконання плану з наповнення бюджету. Податкова безпека займає одне із ключових місць у системі складових фінансової безпеки держави через свій ланцюговий характер впливу, тобто, у разі нестабільності податкової безпеки втрачається рівновага бюджетної, боргової, грошово-кредитної та інших видів безпеки. Недосконаліть податкової безпеки визначається через неефективність податкової політики, котра практично унеможливлює реалізацію стратегічних пріоритетів фінансової безпеки (рис. 19).

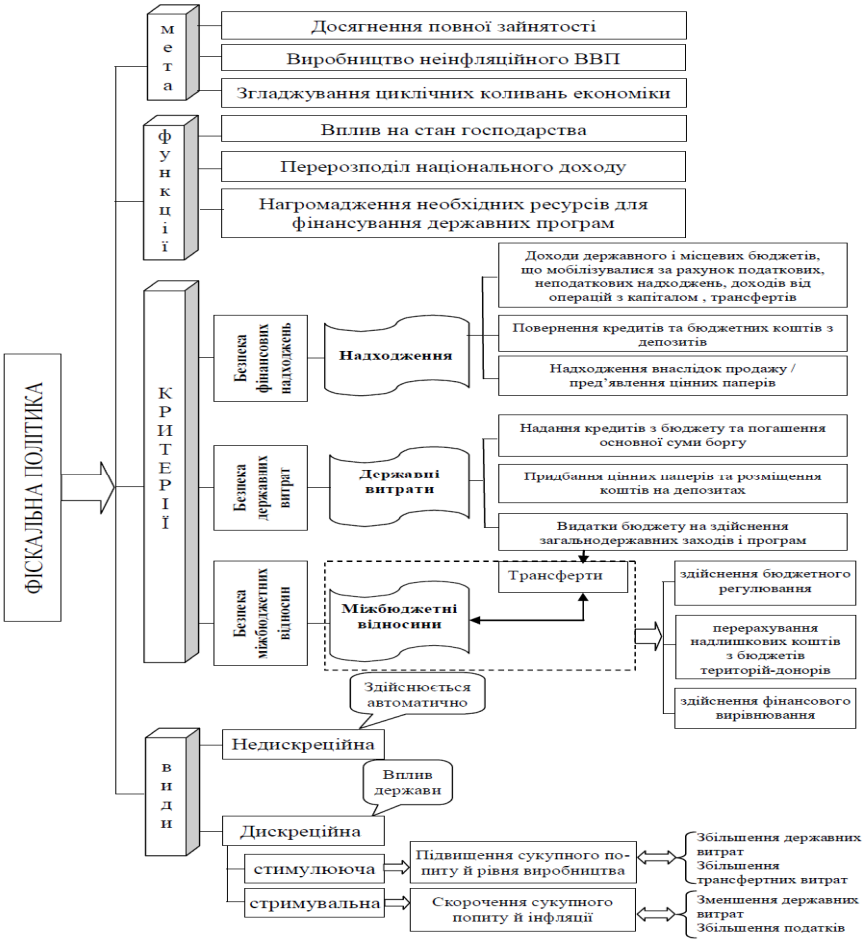

Рис. 19. Структурні складові фіскальної політики

Джерело: розроблено авторами (та Курс лекцій з дисципліни «Міжнародна економічна безпека» (Луцишин З.О., 2011-2017 рр.).

Податкова політика є основним інструментом створення в Україні стабільної системи оподаткування, завданням якої є забезпечення достатнього обсягу надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективного функціонування економіки держави, справедливого підходу до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове фінансове середовище. Головними чинниками, що формують загрози для фінансової безпеки з боку недосконалої податкової безпеки та її складової — податкової політики, є:

– високий рівень тіньової економіки;
– відсутність ефективного механізму скорочення податкового боргу;
– незважений механізм надання податкових пільг;
– недієвість методів боротьби з незаконним обігом підакцизних товарів та із заниженням бази оподаткування;
– низька податкова культура[31].

Дж. Гарсія-Бернандо та ін. у дослідженні[32] роблять висновок, що в цілому 47% корпоративних інвестицій в офшори проводяться через Нідерланди (23%), Великобританію (14%), Швейцарії (6%), Сінгапур (2%) та Ірландію (1%). При цьому 18 з 24 найпопулярніших податкових притулків у минулому були колоніями або залежними територіями Великобританії, і деякі зберігають цей статус до сих пір, відзначається в дослідженні. У першій десятці офшорів лише Люксембург і Тайвань не мають таких тісних зв'язків з Великобританією; очолюють цей список Британські Віргінські острови. Згідно з даними різних джерел, країни Європейського Союзу щорічно недораховуються від 43 млрд. євро до 175 млрд євро податкових надходжень через використання офшорів. У США багатонаціональні корпорації приховують від податків в офшорах як мінімум 130 млрд. дол. на рік. За оцінками Міжнародного валютного фонду і організації Tax Justice Network, якби прибуток компаній обкладався податком за місцем господарської діяльності, багатонаціональні корпорації платили б на 500−650 млрд дол. США більше податків по всьому світу. З цієї суми недоотримують близько 200 млрд дол. США податків на рік, що в 1,5 рази більше міжнародної допомоги в цілях розвитку цих держав (142,6 млрд дол. США в 2016 р.)[33].

---

[31] Податкова безпека держави як запорука стабільної фінансової безпеки України// Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса// Нешко Р. М., МатвійчукВ. І.-Том 2.-№8.-2016.[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3914

[32] Javier Garcia-Bernardo, Jan Fichtner, Frank W. Takes & Eelke M. Heemskerk. Uncovering Offshore Financial Centers: Conduits and Sinks in the Global Corporate Ownership Network. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nature.com/articles/s41598-017-06322-9

[33] Названы страны, через которые транснациональные корпорации чаще всего выводят деньги в оффшор. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://news.finance.ua/ru/news/-/407220/nazvany-strany-cherez-kotorye-transnatsionalnye-korporatsii-chashhe-vsego-vyvodyat-dengi-v-offshor

Для підвищення рівня фінансової безпеки України та її складової — податкової політики, важливим є запровадження ряду заходів:

– визначення на законодавчому рівні критеріальних вимог до допустимого стану податкової безпеки[34];

– стабілізація податкового законодавства в частині змін податкових ставок — зменшення податкової ставки на заробітну плату, ЄСВ, зменшення термінів і бази оподаткування та забезпечення більш жорстких покарань за порушення податкового законодавства;

– активне проведення політики з підвищення рівня податкової культури, інформування населення щодо особливостей стягнення того чи того податку на електронних ресурсах, телебаченні, газетах тощо;

– створення в регіонах державних консалтингових центрів фіскальних органів, котрі зможуть надавати не тільки безкоштовну, але і платну допомогу (котрі будуть дешевше приватних) в сфері податків;

– зниження податкового боргу шляхом стягнення з приватних підприємств — боржників[35] — через механізм поступового списання деякої суми коштів з рахунків або відчуження майна, інших активів на користь держави у судовому порядку чи розробку механізму реструктуризації боргу;

– проведення приватизації державних підприємств, котрі не є стратегічними чи пріоритетними та мали втрати з об'єктивних причин, а не штучно створених понад 5 років (задля зменшення витрат з державного бюджету).

Отже, якщо в країні недосконала податкова система, то внаслідок цього відбувається недоотримання бюджету — порушення рівноваги бюджетної безпеки, після цього виникне дефіцит коштів — це зниження рівня борової безпеки через покриття розриву бюджету завдяки запозичень, виникне скорочення золотовалютних резервів — зниження рівня грошово-кредитної та валютно-курсової безпеки, що у свою чергу призводитиме до різких та некерованих коливання в кон'юнктурі ринку — дестабілізація фінансового ринку (безпеки).

Податкова політика України в архітектоніці деофшоризації та фіскальної безпеки

Податкова політика є важливою складовою податкової безпеки держави. В основі податкової політики мають бути нові принципи,

---

[34] Пропонується взяти за основу «Методику розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 р. № 1277 Міністерством економічного розвитку і торгівлі, причому, пропонується зменшити граничний рівень тінізації економіки до 20% та рівень податкового боргу до 5%.

[35] Див. «Податкова безпека держави як запорука стабільної фінансової безпеки України» // *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса* // Нешко Р. М., Матвійчук В. І. — Том 2. — №8. — 2016. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3914

які можна окреслити і новим/новітнім **податковим кодексом**. Основна суть нових принципів полягатиме у:

податковій амністії на перше півріччя, щоб дати можливість трансформувати нову податкову систему (надати громадянам час задекларувати доходи / активи, з яких не сплачено податки). Платник податків, вступаючи до Програми: добровільно повідомляє про активи податковому органу до встановленого числа, оплачує штраф, узаконює актив й отримує імунітет від кримінального і цивільного переслідування (нерозголошення і захист репутації). (Нульове декларування проведення громадянами України разового дозволу).

Другим кроком було б створення довіри: 100% електронне адміністрування як частина реформи Державної фіскальної служби, зі зміною назви з «Фіскальної служби» на «Податкову службу» чи «Департаменту доходів і зборів», ліквідація податкової міліції (*ліквідація ПМ дозволить знизити ступінь адміністративного тиску на бізнес*) та організація окремого незалежного органу «Бюро фінансової безпеки». Це створить нову можливість у боротьбі з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, збільшить ефективність та зменшить корупцію. Поряд із цим провести кадровий аудит Податкової служби із аналізом кількісних та якісних параметрів відповідності кваліфікаційним вимогам та розпочати роботу з формування кадрового набору до Бюро фінансової безпеки з урахуванням сучасних методів та технологій у боротьбі з податковими правопорушеннями.

Третім кроком мають бути дії щодо зменшення податкового навантаження. Зменшити податок на прибуток (корпоративний) податком на виведений капітал: платежі між платниками ПнВК не обкладаються податком і не контролюються (скасування контролю доходів і витрат, спрощення адміністрування, зниження корупції). Перспектива зростання — зростання капіталізації компаній, що збільшує можливості для отримання зовнішнього кредитування і залучення інвестицій. ПнВК є більш гнучким і зручним для бізнесу в період кризи. Стимул для інноваційного переозброєння й оновлення основних засобів підприємств, поштовх для розвитку бізнесу та відновлення економіки. Втручання держави в економіку зменшиться.

Наступний крок: посилення інституту трансфертного ціноутворення. (Інструмент контролю ТЦО дозволяє стягувати з великих компаній податки з прибутку, що «втекли» з України в офшорні зони.) Запровадження обов'язкового оподаткування прибутків українських корпорацій, отриманих за кордоном, скасування існуючої відстрочки сплати цього податку до репатріації прибутку; заходи зі зменшення мотивації компаній до переміщення прибутків і активів за кордон; запуск ефективного міжнародного обміну податковою та фі-

нансовою інформацією як наслідок ратифікації Україною Багатосторонньої конвенції (MLI). Обмін інформацією (автоматичний) — дієвий інструмент виявлення офшорних схем і незадекларованих активів за кордоном, важливий стимул для їх повернення в країну та подальшої легалізації; впровадження алгоритму протидії зловживань (GAAR, BEPS, в тому числі КІК). Зміни у Кримінальному кодексі (КК) України всього VII розділу «Злочини у сфері господарської діяльності» від 199–233 статті, штрафи та санкції повинні бути суворішими та більш чіткими.

Таблиця 4

ПОДАТКИ НА ДЕРЖАВНОМУ РІВНІ (Податки на прибуток юридичних осіб)
(тимчасово до переходу на податок на виведений капітал)

Дохід	Ставка
Податок на прибуток компаній у розмірі до 5 000 000 грн за рік	2–4% (залежно від умов)
Податок на прибуток компаній у розмірі від 5 000 001 до 7 000 000 за рік	6–8% (залежно від умов)
Податок на прибуток компаній у розмірі від 7 000 001 до 28 000 000 за рік	12–16% (залежно від умов)
Податок на прибуток компаній у розмірі від 28 000 001 за рік	18%
Податкова ставка, застосована до розподілення серед акціонерів дивідендами	5%

У разі податків для фізичних осіб та компаній звітним роком вважати звичайний календарний рік, тобто з 1 січня по 31 грудня. Кінцевий термін здачі податкової декларації фізичних осіб — 15 квітня, а подання декларації з податку на прибуток підприємства — 30 листопада. Податки платяться за попередній рік. Україна повинна переглянути угоди щодо уникнення подвійного оподаткування з урахуванням ратифікованих положень Багатосторонньої конвенції (MLI), щоб збалансувати систему оподаткування українських компаній. Митні та акцизні збори — не змінювати Розділ VI статтю 215 ПКУ (підакцизні товари та ставки податку). Рентна плата — не змінювати Розділ IX статтю 252.20. ПКУ (Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин), статтю 253.5 (Рентна плата за користування надрами в цілях не пов'язаних з видобуванням корисних копалин), статтю 254.4 (Рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України), статтю 255.5.1, статтю 255.5.2, (Рентна плата за спеціальне використання води), статтю 256.3.1 (Рентна

плата за спеціальне використання лісових ресурсів). При визначенні величини оподатковуваного доходу із сукупного доходу вираховуються так звані особливі та непередбачені витрати. До особливих витрат віднесені трати, що мають характер матеріального забезпечення платника та його сім'ї в майбутньому: страхові внески, цільові внески на житлове будівництво, витрати на професійне навчання та підвищення кваліфікації, аліменти. У групі особливих витрат — також витрати на підтримку благодійних, церковних, наукових установ (загальний обсяг таких пожертвувань не може перевищувати 8% загальної суми доходів платника). До непередбачуваних витрат належать вимушені витрати у випадку лікування, інвалідності, догляд за хворими членами сім'ї (в межах установленого рівня). Крім того, при визначенні оподатковуваного доходу з нього вираховуються знижки за віком (для платників, старших 65 років), неоподатковуваний мінімум, знижки на дітей.

Загальне податкове навантаження на фонд заробітної плати має не перевищувати 25% (включаючи і податок на доходи фізичних осіб та ЄСВ, що сплачується роботодавцем).

Щодо спеціальних умов іноземних інвестицій та діяльності ТНК / міжнародних / глобальних компаній

Відповідно, щоб покращити інвестиційний клімат в країні — потрібно залучати прямі та портфельні інвестиції. Вони не оподатковуються на «вході», але оподатковуються фінансові результати від діяльності, а при впровадженні Податку на вивезений капітал, діятиме встановлена норма, але лише в частині виведеного капіталу. Щодо діяльності ТНК — вони мають бути такі ж самі на території України як і іноземні інвестиції БЕЗ спеціальних умов.

Таблиця 5

ПОДАТОК НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ РЕЗИДЕНТІВ КРАЇНИ

До операцій з виведення капіталу	15%
До операцій, прирівняних до операцій з виведення капіталу	20%
До коштів, сплачених на виконання боргових зобов'язань пов'язаним особам — нерезидентам	5%

Основна мета податкової реформи полягає в тому, щоб податкову систему зробити не суцільно централізованою, а навпаки — з елементами децентралізації.

Тому з метою децентралізації функцій держави, щодо збору податків, які є одним з основних джерел фінансування суспільних потреб, у тому числі потреб місцевих громад, доцільно впровадити такі кроки:

а) надати право місцевим громадам на обласному рівні через органи місцевого самоврядування відповідного рівня самим вирішувати, які з передбачених Податковим кодексом місцевих податків, що 100-відсотково спрямовуються до місцевих бюджетів, будуть збиратися на територіях, що підпадають під юрисдикцію таких громад;

б) законодавчо закріпити за органами місцевого самоврядування право на самостійне встановлення розміру пільг зі сплати місцевих податків в частині, що спрямовується до місцевих бюджетів, та визначення категорій платників податків, яким такі пільги надаються;

в) до переліку контролюючих органів, визначених Податковим кодексом як такі, що виконують функцію контролю за нарахуванням та сплатою податків додати органи місцевого самоврядування, надавши їм функцію контролю за повнотою та своєчасністю сплати місцевих податків, що є джерелом фінансування відповідних місцевих громад;

г) запровадити новий порядок розподілу екологічного податку, за якого левова частка цього податку залишатиметься в регіоні, де безпосередньо розміщені джерела забруднення, з якими пов'язано сплату цього податку. При цьому, цей порядок повинен передбачати прозорий механізм фінансування програм екологічної модернізації підприємств, що сплачують цей податок, або шляхом компенсації витрат на впровадження таких програм, або шляхом заліку сум понесених підприємством витрат на екологічну модернізацію в рахунок сплати його податкового зобов'язання зі сплати екологічного податку;

д) дозволити розподіляти податок на доходи фізичних осіб між місцевим бюджетом за місцем роботи та місцем життєвих інтересів працюючої особи (за бажанням, наприклад, 50/50).

Висновки

Аналіз розвитку офшорних зон, їх видів, особливостей функціонування, специфіки та еволюції офшорного бізнесу, досвіду світової офшоризації на сучасному етапі та місця України в офшорному світі дає можливість зробити низку висновків.

Зокрема, офшорна зона — це країна чи окремі території країн (Free zone, яскравим прикладом є ОАЕ, резидентна компанія, яка може отримати податковий сертифікат для уникнення подвійного оподаткування), де на державному рівні для певних типів компаній (має двох партнерів засновників Limited liability partnership 50/50%,

Limited partnership 75/25%), власниками яких є іноземці, встановлено значні пільги з оподаткування, частково або повністю знято митні і торговельні обмеження, знижені або скасовані вимоги до бухгалтерського обліку та аудиту.

Україна — це карлик у галактиці офшорів. Кількість вузлів пов'язаних з Україною (представників, офшорних компаній, адрес і посередників), становить всього 0,23% загальної кількості. Для порівняння, Росія — 3,3%, Швейцарія — 6,6%, Китай — 9,2%.

Чим простіша схема, тим вона популярніша. 40% представників використовували найпростішу схему — «Базовий рівень», яка складається з трьох вузлів (представник, офшор, адреса) і двох зв'язків (представник володіє офшором, представник реєструє адресу). Починаючи з 1994 р. було зареєстровано 468 офшорних компаній. Найбільший сплеск офшоризації відбувся в 2007 році. Крім того, Східна Україна більш офшоризована, ніж Західна.

Найпопулярнішою юрисдикцією для реєстрації офшорів — Віргінські острови. Їх популярність кардинально зросла в 2007–2011 рр. Близько 10% світового ВВП перебуває в офшорних умовах у всьому світі, але цей середній показник маскує велику неоднорідність — від декількох відсотків ВВП у Скандинавії, до приблизно 15% у континентальній Європі, і понад 50% у Росії, деякі країни Латинської Америки та країни Перської затоки. Облік офшорних активів підвищує рівень і зростання провідних акцій багатства, що спостерігаються в податкових даних, але величина ефекту відрізняється в різних країнах. Офшорне багатство має особливо драматичні наслідки для розподілу російського багатства, де, за нашими оцінками, близько 60% багатства найзаможніших домогосподарств проводяться на березі. У більш широкому сенсі офшорне багатство, ймовірно, матиме значні наслідки для концентрації багатства у багатьох країнах, що розвиваються у світі, отже, для світового розподілу доходів і багатства, що є предметом зростаючого інтересу.

Безперечно, поняття «офшор» та практика цього явища сягає давніх часів економічних відносин ще Давньої Греції. Еволюція офшору тісно пов'язана з еволюцією грошей протягом їх існування. Світ занурюється в епоху TRANSPERANCY (повна прозорість), з'являються 15 правил BEPS, автоматичний обмін інформацією між податковими країнами світу та інші інструменти, які повинні завадити пануванню офшорів на глобальному фінансовому ринку.

На сьогодні, не має жодної перспективи у подальшому розвитку офшорів, їх центрів, зон, оскільки увесь світ бориться проти цього. Подальша офшоризація — це тотальна, всеохоплююча офшоризація, а це практично не просто неможливо, а й економічно невигідно, бо в перспективі — це пряме прямування до нульових податків і поглиб-

лення сумнівності походження коштів. Для співпраці з різними міжнародними компаніями у сучасному світі бажано мати щонайкращу репутацію, яка може драматично змінитися через відкритість і швидкість поширення інформації. Репутація впливає на умови ведення бізнесу, наприклад, отримання додаткових бонусів на проведення платежів, тому для отримання конкурентних переваг бізнесу необхідно надати якнайбільше правдивої інформації щодо себе, щоб впевнити партнера у своїй стабільності, надійності, соціальній відповідальності та подальшому співробітництву. Співпраця з офшорними зонами призведе до погіршення репутації, а та — до небажання або відмови від подальшої співпраці потенційних партнерів та зменшення економічного життя компанії, а також офшори підсвідомо викликають у нас сумніви щодо легальності отриманих коштів.

Список літератури

1. *Антологія офшорів*: путівник український офшорній павутині [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html.

2. *Апель А.* Обналичивание й оффшорный бизнес в схемах / А. Апель, В. Гунько, Й. Соколов. — Спб: Питер. — 2016. — 192 с.

3. *Баула О., Сачук. А.* Особливості еволюції офшорних зон в умовах глобалізації економіки. / Баула О., Сачук. А.// *Економіст №1*. — 2012. — № 1. — С. 16-18.

4. *Вергун В. А.* Глобальний рівень регулювання практики створення і діяльності офшорних зон і територій / Вергун В. А., Ступницький О. І. // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. Тр. / ред. Ю. В. Макогон [и др.]. — Донецк: ДНУ, 2013. — С. 60-65.

5. *Волкова Ю.А.* Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю.А. Волова // *Формування ринкових відносин в Україні*. — 2013. — №1. — С. 43-48.

6. Из истории «офшоров» или какая была теневая экономика раньше [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://homsk.com/martin/iz-istorii-ofshorov-ili-kakaya-byla-tenevaya-ekonomika-ranshe

7. *Іщенко В. В.* Податкова складова фінансової безпеки держави / В.В. Іщенко // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. — 2012. — № 37. — С.35-40.

8. Какие оффшоры нужны Украине [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2016/04/15/589562/

9. *Косе Д. Д.* Місце правового режиму оподаткування офшорної території у сфері регулювання економічних відносин / Д. Д. Косе // *Часопис Київського університету права*. — 2017. — № 1. — С. 18–23.

10. *Луценко І. С.* Методичний підхід до оцінювання рівня податкової безпеки держави / І. С. Луценко // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. — 2015. — № 12. — С. 159-163.

11. *Міжнародні фінанси*: Навч. посіб. / О. М. Мозговий, Т. Є. Оболенська, Т. В. Мусієць та ін., За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. О. М. Мозгового — К.: КНЕУ, 2005. — 557 с.

12. *Москаленко, Н. В.* Проблеми, зумовлені функціонуванням офшорних юрисдикцій, та шляхи їх розв'язання [Текст] / Москаленко Н. В. // *Актуальні проблеми економіки*. — 2009. — № 10. — С. 117-121.

13. "Названы страны, через которые транснациональные корпорации чаще всего выводят деньги в оффшор". [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://news.finance.ua/ru/news/-/407220/nazvany-strany-cherez-kotorye-transnatsionalnye-korporatsii-chashhe-vsego-vyvodyat-dengi-v-offshor

14. *Наказ* Міністерства економіки України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME07222.html.

15. Оффшоры в мире: 7 ключей для понимания [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ru.hromadske.ua/posts/Offshory_V_Mire_7_Klyuchej_Dlya_Ponimaniya.

16. Оффшоры: что это такое простыми словами? Что такое оффшорные зоны + пример вывода денег [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://bablolab.ru/finansy/offshory-chto-eto-takoe-prostymi-slovami.html.

17. Офшор — что это такое простым языком? Разбираемся в причинах скандала [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://sputnik-georgia.ru/amp/spravka/20160406/231003155/Ofshor-chto-jeto-takoe-prostym-jazykom-Razbiraemsja-v-prichinah-skandala.html

18. Офшорні зони: види та особливості // *Газета Вікна*. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: //http://vikna.if.ua/cikavo/68688/view

19. *Луцишин З.О., Мехтієв Є.О.* Офшорні фінансові центри у глобальному русі капіталів // *Міжнародна економічна політика*. — 2017. — 2 (27) . — с. 62–94. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://iepjournal.com/journals/27/2018_3_Lutsyshyn_Mekhtiiev.pdf

20. *Петренко Л. М.* Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави / Л.М. Петренко // *Моделювання та інформаційні системи в економіці*: зб. Наук. Праць; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. Нац. Екон. Ун-т ім. В. Гетьмана»; відп. Ред. В.К. Галіцин. — 2012. — Вип. 86. — С.89–98.

21. *Податкова* безпека держави як запорука стабільної фінансової безпеки України// *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса* // Нешко Р. М., МатвійчукВ. І.-Том 2.-№8.-2016.[Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3914

22. *Подік І. І.* Оцінювання сучасного стану податкової безпеки України // Економіка та держава. — № 4/2017. — с. 46. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2017/11.pdf

23. "Складність офшорних зон в Україні". [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=923744.0

24. *Схеми* та перспективи виводу капіталів до офшорних зон. [Електронний ресурс] // *Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку*. — 2015. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/.

25. *Череп А. В.* Особливості розвитку офшорного бізнесу в Україні // Економіка та держава. — 2014. — № 6. — С. 21–30

26. 10 Best Tax Havens in the world [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.fool.com/investing/general/2016/01/03/10-best-tax-havens-in-the-world.aspx

27. *Alstadsжter, A., Johannesen, N., Zucman, G.*. Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. // *Journal of Public Economics* 162 (2018). — P. 89-100. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://gabriel-zucman.eu/files/AJZ2018.pdf

28. *Cassard M.* The Role of Offshore Centers in International Finansial Intermediation / M. Cassard // IMF Working paper. — 2014. — № 107. — pp. 22-32.

29. *Garcia-Bernardo, J., Fichtner, J., Takes, F. W., Heemskerk, E. M.*. Uncovering Offshore Financial Centers: Conduits and Sinks in the Global Corporate Ownership Network. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nature.com/articles/s41598-017-06322-9

30. *McCann H.* Offshore Finance. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. Reportof the Working Groupon Offshore Centers: Financial Stability Board, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/

31. *Neshko R.* The concept of national financial security and methods of its evaluation / R. Neshko, V. Matviychuk // *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. — 2016. — P. 84-93.

32. *Swiss national bank offers a negative interest*. — 2017. — P. 20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.snb.ch/en/mmr/reference/banks_2017/source/banks_2017.en.pdf

33. *The Global Financial Centres Index* 24 September. — 2018.– P. 14-15. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.longfinance.net/media/documents/GFCI_24_final_Report.pdf

Стаття надійшла до редакції 11.02.2019.